

Delo in varnost

Revija za varnost in zdravje pri delu in varstvo pred požarom

6/2008

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana
Letnik LIII, december 2008, 13,77 eur

Osrednja tema

Od globalne varnosti do
individualne (ne)varnosti

Intervju

Dr. Miha Brejc, poslanec
Evropskega parlamenta

Novice

8. mednarodna
konferenca
Globalna varnost

Programi za evidence s področja VZD in ocene tveganj

Demo verzijo programov lahko preizkusite na spletnem naslovu www.ebs.si.

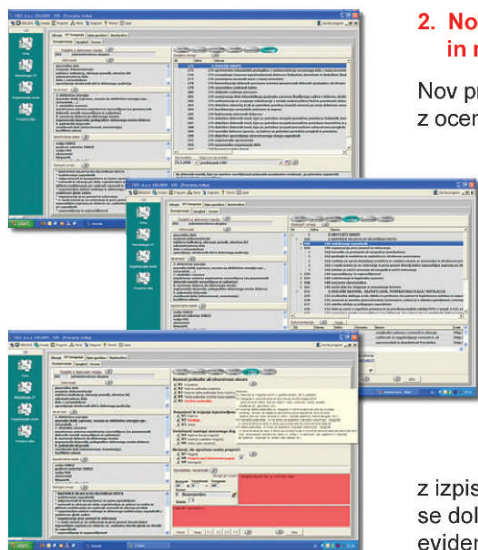

1. Program za vodenje evidenc varnosti in zdravja pri delu - EVZD 39

Program evidence zajema obširno bazo podatkov vodenja evidenc (39. člen Zakona o varnosti in zdravju pri delu, Uradni list RS, št. 56/99, 64/01) varnosti in zdravja pri delu za več firm. V programu zajemamo podatke o delovnem okolju za različne fizikalne, biološke, kemične in druge škodljivosti, delovni in osebni varovani opremi, posebnih zdravstvenih zahtevah ter nevarnih snoveh po delovnih mestih, ki jih mora podjetje redno pregledovati na posameznih področjih, kjer so prisotna. Po delavcih pa spremljamo evidenco o usposabljanjih iz varnosti in zdravja pri delu, preventivnih zdravstvenih pregledih, katere morajo imeti delavci opravljene, da lahko nemoteno opravljajo dolžnosti na svojem delovnem mestu, obvezen začetek dela in poškodbe pri delu.

Evidence varnosti in zdravja pri delu omogočajo tudi plan in analizo posameznih ali celotnih podatkov za določeno obdobje. Nekatere evidence lahko vodimo tudi v drugih programih, kjer je običajno več podatkov, sama evidenca pa podrobnejša. Vedno pa izhajamo iz istih podatkov.

Cena: 425,64 € z vključenim DDV

2. Nov program za izdelavo izjave o varnosti z oceno tveganja in njenih revizij

Nov program omogoča kvalitetno in hitro izdelavo izjave o varnosti z oceno tveganja in njene revizije po novi metodologiji. Metodologija je v skladu z Pravilnikom o načinu izdelave izjave o varnosti z oceno tveganja (Ur.l. RS 30/00).

Program omogoča enostavno in pregledno ocenjevanje tveganj glede na nevarnosti in škodljivosti (mehanski dejavniki, dejavniki v zvezi z uporabo delovne opreme, dejavniki v zvezi z načinom dela in razporeditvijo delovnih mest, električna energija, ...), ki jih je mogoče tudi dopolniti in razširiti ter tako prilagoditi svojim potrebam. Prav tako nas program vodi skozi pregled obstoječih ukrepov. Na podlagi vpisanih elementov tveganj za nastanek poškodb in zdravstvenih okvar ter ocenitve obstoječih ukrepov po matematičnem zapisu $T=R \times (V1+V2+V3)$, program samodejno izračuna nivo tveganja z izpisom vrednosti posameznih elementov tveganja. Na podlagi teh se določijo ukrepi, ki so potrebni. Program je mogoče povezati tudi z evidencami kadrovske službe in si tako olajšati delo zaradi sprememb, ki so pomembne za izjavo o varnosti z oceno tveganja (ukinitve delovnega mesta, zaposlitev invalida, ...) ter pri vodenju evidenc s področja varstva pri delu.

Izhodiščna cena: 1750 € brez DDV

oziroma je odvisna od želje naročnika in zahtevnosti oblikovanja specifične metodologije.

NOVE PRILOŽNOSTI

CenterKontura

**AGENCIJA ZA ZAPOSLOVANJE
ZAPOSLOTIVENA REHABILITACIJA**

Obiščite nas na **www.centerkontura.si**

ZVD d.d. je najboljši odgovor na vprašanja, kako na najlažji način priti do najkakovostnejših in celovitih storitev varnosti in zdravja pri delu ter požarnega varstva po konkurenčnih cenah. Za vas med drugim opravlja naslednje storitve:

STROKOVNE NALOGE VARNOSTI

- strokovne naloge varnosti in zdravja pri delu ter varstva pred požarom ter usposabljanje s področja varnosti in zdravja pri delu,
- Prodaja računalniških programov za evidence s področja varnosti in zdravja pri delu in ocene tveganj,
- izdelava izjave o varnosti z oceno tveganja in njene revizije,
- svetovanje, vzpostavitev in spremljanje sistema HACCP pri nadzoru in analizi kontrolnih točk za zagotavljanje neoporečnosti živil,
- usposabljanje s področja varnosti in zdravja pri delu, varstva pred požarom za različne dejavnosti, higijene živil ter osnovnih andragoških znanj,...
- pripravljali seminar za strokovni izpit iz varnosti in zdravja pri delu, varstva pred požarom,
- prodajo varnostnih znakov,
- publicistično dejavnost (priročniki, praktične smernice, revija Delo in varnost,...).

Kontaktna oseba: Ivan Božič, T: 01 585 51 14, E: ivan.bozic@zvd.si

TEHNIČNA VARNOST

- prve in periodične preglede in preskuse delovne opreme,
- izdelavo požarnih študij, ocen požarne ogroženosti, požarnih redov in načrtov,
- preglede in preskuse vgrajenih sistemov aktivne požarne zaščite,
- kontrole dvigal (liftov) - ugotavljanje skladnosti in periodični pregledi v skladu s pravilnikom o varnosti dvigal,
- montaža in čiščenje prezračevalnih sistemov, prodaja prezračevalne tehnike ter pomoč pri pridobitvi znaka »Ekološka kuhinja« v gostinskih podjetjih
- kontrole tlačne opreme,
- strokovne naloge s področja protieksplzijske zaščite.

Kontaktna oseba: Ivan Božič, T: 01 585 51 14, E: ivan.bozic@zvd.si

MEDICINA DELA

- vse oblike preventivnih zdravstvenih pregledov delavcev (pred nastopom na delo, usmerjene obdobje in druge preglede), različne konziliarne in managerske preglede,
- analize in zdravstvene ocene delovnih mest z oceno tveganja in izdelavo predlogov za ergonomske rešitve,
- izvajanje usposabljanja za prvo pomoč v podjetjih,
- nudimo tudi visoko zahtevne storitve kot so: proučevanje pojavnosti kazalcev negativnega zdravja zaposlenih (bolniški stalež, poškodbe pri delu, poklicne bolezni, invalidnosti), sodelovanje pri vračanju invalida nazaj v delovno okolje in svetovanje v zvezi z ravnanjem z invalidnostjo na delovnem mestu.

Kontaktna oseba: Zofija Brojan, T: 01 585 51 07, E: zofija.brojan@zvd.si

FIZIKALNE MERITVE

- meritve ravni sevanja v delovnem in življenjskem okolju,
- preglede virov ionizirajočih sevanj v medicini, industriji in ostalih panogah,
- meritve fizikalnih parametrov v delovnem in življenjskem okolju (hrup, osvetljenost, vibracije, neionizirajoča sevanja, mikroklima),
- celovita poročila in strokovne ocene o vplivih na okolje,
- meritve in poročila o emisijah snovi v zraku,
- preiskave in meritve kemičnih dejavnikov v delovnem okolju,
- merjenje specifičnih aktivnosti radionuklidov.

Kontaktna oseba: Gregor Omahen, T: 01 585 51 04, E: gregor.omahen@zvd.si

Izdajatelj:

ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.
Chengdujska cesta 25, 1000 Ljubljana
CENTERKONTURA d.o.o.
Linhartova 51, 1000 Ljubljana

Založnik: ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.

Chengdujska cesta 25, 1000 Ljubljana

Direktor: Miran Kalčič

Odgovorna urednica in lektorica: Andreja Tasič

Urednik znanstvene priloge:

prim. prof. dr. Marjan Bilban

Uredniški odbor: mag. Kristina Abrahamsberg,

prim. prof. dr. Marjan Bilban, mag. Ivan Božič,

Karl Destovnik, Miran Kalčič,

Jana Konček Cigula, Andreja Tasič

Uredništvo in sodelavci:

mag. Nataša Belopavlovič,

mag. Borut Brezovar, Janez Fabijan, dr. Primož Gspan,

Jernej Jenko, Jasmin Petan Malahovsky, dr. Maja Metelko,

Peter Pogačar, mag. Miro Škufca, asist. Metka Teržan,

mag. Cveto Uršič, Mirko Vošner, Janez Zavrl,

Saša Žebovec, mag. Bojan Žlender

Oblikovanje in tehnično urejanje: Vesna Slabe

Fotografije: arhiv ZVD d.d.

Uredništvo in izvedba: CENTERKONTURA d.o.o.

Telefon: (01) 280 34 55

E-pošta: zalozba@centerkontura.si

Trženje in naročila: Jana Konček Cigula

Telefon: (01) 585 51 28

Izhaja dvomesečno

Naklada: 850 izvodov

Tisk: TIPOGRAFIJA d.o.o.

Celovška 25, 1000 Ljubljana

Cena: 13.77 EUR z DDV.

Odpovedni rok je tri (3) mesece s priporočenim pismom.

Vsako spremembo naslova sporočajte uredništvu pravočasno.

Povzetki člankov so vključeni v podatkovni zbirki COBISS in ICONDA.

Revija DELO IN VARNOST je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 622. Vse pravice pridržane. Ponatis celote ali posameznih delov je dovoljen samo s soglasjem izdajatelja.

Fotografije na naslovnici:

utrinki s konference Globalna varnost, november 2008

UDK 616.

628.5

331.4

614.8

ISSN 0011-7943

Delo in varnost

Številka 6/2008

Uvodnik

4

Intervju

Andreja Tasič

- **Dr. Miha Brejc,**

poslanec Evropskega parlamenta

5

Osrednja tema

Andrej Sotlar

- **Od globalne varnosti**

do individualne (ne)varnosti

8

Iztok Prezelj

- **Človekova varnost v teoriji in praksi**

17

Andrejka Fatur Videtič

- **Ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta**

31

Novice

- **Dobra praksa na področju varnosti**

in zdravja pri delu 2008

38

Marjan Bilban

- **Sklepi in ugotovitve 8. mednarodne konference**

Globalna varnost

40

Razvoj in znanost

Maja Meško, Deborah Valentinčič, Suzana Mlinar,

Zlatka Meško Štok, Damir Karpljuk

- **Razlike v gibalni dejavnosti, zdravstvenem stanju**

in življenjskem slogu glede na indeks telesne mase

zaposlenih v Hitovi igralnici Park

44

Vi sprašujete, mi odgovarjamo

54

Uvodnik

Pred vami, dragi bralke in bralci, je zadnja letošnja številka revije Delo in varnost. Pred nekaj tedni je bila na Brdu pri Kranju konferenca Globalna varnost. Ker vemo, da bi se je mnogi radi udeležili, pa se je zaradi takih in drugačnih razlogov niste mogli, vam predstavljamo nekaj člankov in utrinke dveh zelo zanimivih dni. V razmislek vam ponujamo varnost z globalnega vidika. Česa se dejansko bojimo Slovenci? In ostali državljani EU? Kako daleč gredo države pri varovanju svojih državljanov? Se tudi vam zdi že kar malo srhljivo, kako nas lahko nadzorujejo v imenu varnosti? Kakor koli že, prepričana sem, da se vam bo ob branju člankov Andreja Sotlarja in Iztoka Prezlija porodilo marsikatero vprašanje ...

Kaj je z zaposljivostjo invalidov in ustreznostjo njihovega delovnega mesta, nam v svojem članku govori Andrejka Fatur Videtič, v prilogi Razvoj in znanost pa so avtorji raziskovali razlike v gibalnih dejavnostih in življenjskem slogu glede na indeks telesne mase v Hitovi igralnici Park. Kot sem že omenila, pa si lahko ogledate in preberete tudi nekaj utrinkov s konference Globalna varnost. Leto se torej končuje, čaka nas novo. Obljubljajo nam težke čase, sama pa vseeno mislim, da se da z optimizmom in dobro voljo marsikatero stvar izboljšati, tudi in predvsem na delovnem mestu! V letu 2009 vam v uredništvu želimo obilo sreče, ki naj vas spremlja povsod, predvsem pa bodite varni in zdravi!

Andreja Tasič

*Srečno
in uspešno 2009
vam želi
uredniški odbor!*

Dr. Miha Brejc, poslanec Evropskega parlamenta

Diplomiral je leta 1975 iz sociologije na Fakulteti za družbene vede, tam je leta 1983 tudi magistriral. Leta 1985 je doktoriral iz organizacijskih ved na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru.

Po končani diplomiji je bil predavatelj in dekan na Visoki upravni šoli Univerze v Ljubljani, danes pa je redni profesor na Fakulteti za upravo Univerze v Ljubljani, predava pa tudi na Fakulteti za državne in evropske študije. Na področju javne

uprave je mednarodno priznan strokovnjak, vodil je številne projekte v Sloveniji in tujini. Objavil je več kot sto trideset znanstvenih in strokovnih del.

13. junija 2004 je bil izvoljen za poslanca v Evropskem parlamentu, kjer je vodja slovenske delegacije v EPP-ED, član pododbora za varnost in obrambo (SEDE), član odbora za državljsanske svoboščine, pravosodje in notranje zadeve (LIBE) ter nadomestni član odbora za zaposlovanje in socialne zadeve (EMPL). V Evropskem parlamentu deluje v okviru poslanske skupine Evropske ljudske stranke — Evropskih demokratov (EPP-ED).

Že peto leto ste poslanec Evropskega parlamenta. Kakšna je razlika med delom v domačem, tj. slovenskem parlamentu in evropskem?

Razlika je velika. V Evropskem parlamentu ni vladajoče večine in opozicije, zato delo ni tako konfliktno. Nobena politična skupina nima večine, in če hoče dobiti podporo za svoj predlog, se mora zelo potruditi. V moji politični skupini (EPP-ED) je 288 poslancev, pri socialistih okrog 200, liberalcev je okrog 100 in tako naprej. Če trmasto vztrajaš pri svojem stališču in te nobena skupina ne podpre, ni nobenega učinka. Da bi bil neki dokument sprejet, so potrebna številna poga-

janja najprej znotraj politične skupine in nato še med skupinami. Čudežna beseda je kompromis. Delo evropskega poslanca je zelo raznovrstno, urnik poln raznih sestankov, kajti iskanje tistega, kar naj bi dobilo večinsko podporo, je zamudna naloga, ki med drugim zahteva tudi veliko potrpežljivosti. Meni je tu zelo všeč, ker so vsi tako vljudni, je multikulturno okolje, slaba stran pa so stalne tedenske vožnje med Ljubljano in Brusljem oziroma Strasbourgom.

Ste član odbora za zaposlovanje in socialo ter medparlamentarne skupine za invalide. V kolikšni meri se na teh področjih ukvarjate z varno-

AVTORICA: Andreja Tasič
FOTOGRAFIJE:
osebni arhiv dr. Miha Brejca

Dr. Miha Brejc v družbi britanske kraljice Elizabete II.

"Preveč birokratsko oblikovani postopki razvrednotijo še tako dobre ideje."

stjo in zdravjem pri delu?

Vsako leto nekajkrat razpravljamo o teh vprašanjih, bodisi ko gre za zakonodajni ali politični dokument Evropske komisije ali o poročilu na pobudo poslanca ali ko razpravljamo o letnih poročilih pristojnih evropskih agencij in strokovnih združenj. V parlamentarni skupini za invalide pa se ukvarjamo predvsem z vprašanji, ki zadevajo njih. Ena od večnih tem je zaposlovanje invalidov in vloga pozitivne diskriminacije pri izbirnih postopkih za zaposlitev, spodbujanje delodajalcev, da bi več razmišljali o katalogu delovnih mest za invalide itd.

Je EU enotna glede vprašanj varnosti in zdravja pri delu? So pri katerih področjih kakšna večja in pomembnejša razhajanja od države do države?

Na načelni ravni smo enotni, in ko govorimo o pomenu varnosti in zdravja zaposlenih, med nami ni pomembnih razlik. Ko pa se lotimo kakšnega konkretnega dokumenta,

pride do različnih pogledov. Ne bom se spuščal v podrobnosti, ampak v moji politični skupini prevladuje mnenje, da sta varnost in zdravje pri delu ključnega pomena za normalno delovanje organizacije. Poudarjamo, da je treba dosledno spoštovati sprejete standarde, nismo pa za pretiravanje pri delovni opremljenosti in elementih delovnega okolja, ker slednje pretirano obremenjuje delodajalca in delojemalca. Nekaterim kolegom iz skupine socialistov in zelenih pa nobena rešitev ni dovolj dobra. Skrb za zaposlene je na mestu, vendar pa je tudi tu treba poiskati razumno mero in ne pretiravati niti z opremo niti z ukrepi varstva pri delu.

Razlike se sem in tja pojavijo tudi med državami, vendar so te bolj opazne v Svetu EU kot v Evropskem parlamentu. Seveda so nam znane razlike med 27 članicami EU, tudi ko gre za varnost in zdravje pri delu, in prizadevamo si, da bi več pozornosti namenili vsem tistim državam, regijam in panogam, kjer je število nesreč pri delu in poklicnih bolezni nadpovprečno.

Evropska komisija je izdala resolucijo o varnosti in zdravju pri delu. Nanjo je bilo danih precej kritičnih pripomb, nas pa zanima, kaj vi mislite, kje so njene prednosti in njene slabosti.

Resolucija evropskega parlamenta o strategiji skupnosti o zdravju in varnosti pri delu 2007—2012 obsega 65 točk na dvanajstih straneh in že to samo po sebi pove, da smo se tega dokumenta poslanci resno lotili. Bili smo zelo kritični do komisije, priznali pa smo ji tudi vrsto dobrih predlogov. V svojih razpra-

vah sem posebej izpostavil premajhno zavzetost komisije, da bi vsem tistim državam, regijam in panogam, kjer obstajajo prenizki standardi varnosti in zdravja pri delu, pomagali, vendar ne verbalno, ampak s konkretnimi programi in sredstvi. Drug sklop je zapletenost tega področja, ki zlasti malim podjetnikom povzroča nepotrebne težave in stroške, varnost dela pa ni bistveno boljša. Preveč birokratsko oblikovani postopki razvrednotijo še tako dobre ideje. Premalo naredimo na področju izobraževanja ali še bolje, osveščanja zaposlenih in delodajalcev o pomenu tega področja. Noben predpis, nobena kazen ne more nadomestiti sistematičnega izobraževanja na področju varnosti in zdravja pri delu. Veliko je še pripomb, ampak naj omenim le še neustrezno politiko EU do držav, ki ne upoštevajo temeljnih standardov dela (CLS), dopuščajo otroško delo in delo v neustreznih razmerah in kljub vsemu temu lahko izvažajo v EU.

V resoluciji je tudi člen, ki pravi, da je treba do leta 2012 za 25 odstotkov zmanjšati nesreče pri delu. Na kakšen način mislijo ustvarjalci te resolucije to uresničiti oziroma ali je to sploh uresničljivo?

Poslanci smo pozdravili namero komisije za zmanjšanje nesreč pri delu, ni pa povsem jasno, kako misli komisija do leta 2012 ta cilj

doseči. Zato smo zahtevali, da Evropskemu parlamentu na polovici tega obdobja poroča o rezultatih. Pogrešali pa smo kakšen podoben cilj, tudi ko gre za poklicne bolezni in zdravstveni absentizem. O tem v resoluciji ni niti besede, čeprav gre za problem, ki pesti delodajalce, zaposlene in zdravstvene blagajne.

Zadnje čase pogosteje slišimo, da bi bilo treba še marsikaj in več narediti za varnost pri delu. Veliko je že zakonsko urejenega, kaj pa po vašem mnenju manjka, da bi bil tudi rezultat (manj nesreč in poškodb) boljši?

Bojim se, da nikdar ne bomo mogli izkoreniniti vseh vzrokov nesreč pri delu in poklicnih boleznih, veliko več pa lahko naredimo za osveščanje javnosti, ne zgolj zaposlenih. Neuporaba zaščitnih delovnih sredstev, lahkotno obravnavanje predpisov o varnosti in zdravju pri delu, ignoriranje vseh tistih, ki na to opozarjajo, so prepogosti pojavi, ki jih ne moremo odpraviti z zakonodajo in represijo. Kaj pa je z etiko dela? Kaj ni ne le kaznivo, ampak predvsem neetično ravnanje, ki povzroči nesrečo pri delu? Kako resno se

lotevamo te tematike v osnovnih in srednjih šolah, kako na univerzi? Kaj pa mediji? Ali poleg poročanja o nesrečah pri delu in morebitnega zgražanja nad nevestnostjo delodajalcev naredijo še kaj, kar bi ljudem pomagalo razumeti, da gre za pomembno področje našega dela in življenja? Premalo se o tem pogovarjamo, ni pravega interesa za to tematiko in tako ravnamo vse dotlej, dokler se nesreče dogajajo drugim.

Administracija v vseh državah povzroča veliko težav in ovir, pri čemer tudi Slovenija ni izjema. Najbrž je tudi to ovira pri doslednem ali vsaj boljšem izvajanju zakona o varnosti in zdravju pri delu?

Vse prevečkrat se zgodi, da dobra ideja zvodeni v prezapletenem postopku. Po mojih izkušnjah je tako tudi z varstvom in zdravjem pri delu. Janševa vlada je imela v programu odpravljanja birokratskih ovir tudi poenostavitve na tem področju, vendar ni mogoče vsega narediti v enem mandatu. Upam, da bo nova vlada nadaljevala z odstranjevanjem birokratskih ovir in tudi na tem področju odpravila nepotrebno zapletenost in stroške.

Kako bi se dalo po vašem mnenju predvsem male delodajalce prepričati, da je ceneje prej vložiti v varnost delavcev kot odpravljati napake pozneje, ko se nesreča že zgodi?

Obrtna zbornica in SME Union Slovenija morata opraviti svoj del naloge, to pa je predvsem obveščanje in osveščanje, nekaj pa lahko naredijo specializirane institucije, kot je recimo ZVD. Tudi inšpekcijske službe bi lahko več naredile, če bi namesto represivni dale več teže preventivni in svetovalni dejavnosti.

Smo v obdobju t. i. gospodarske recesije. Je po vašem mnenju mogoče, da bodo delavci še manj zavarovani, kot so zdaj? Obstaja nevarnost, da bodo zaradi splošnega načela "vesel bodi, da v teh časih sploh imaš delo" delavci sprejeli vse, kar si delodajalec "izmisli"?

Delovno mesto je v času recesije enako (ne)varno kot prej, zato bi bilo vsako popuščanje pri standardih varstva in zdravja pri delu neutemeljeno. Vsako varčevanje na tem področju bi se hitro obrnilo proti delodajalcu in zaposlenim, zato upam, da le ne bo prišlo do opuščanja nujnih standardov varstva in zdravja pri delu. Najbrž pa je težko pričakovati od nekoga, ki nujno potrebuje delo, da zaposlitve ne bi sprejel zaradi pomanjkljivih standardov dela. Sprašujem pa sebe in vas: Ali ljudje vedo, na koga se morajo obrniti v takih primerih? Ali inšpekcijske službe predvidevajo, da se bo stanje na tem področju zaradi recesije poslabšalo? Še en razlog več, da o varnosti in zdravju pri delu spregovorimo širši javnosti.

Od globalne varnosti do individualne (ne)varnosti

V sodobnem svetu se srečujemo s stanjem v družbi, ko po eni strani fizična dimenzija človekove varnosti postopno izgublja svoj prvotni pomen, saj jo vse bolj nadomeščajo ekonomska, socialna, psihološka idr., po drugi strani pa je številčnost vrst in virov ogrožanja tako narasla, da jih največkrat niti ni več mogoče uspešno zaznavati, obravnavati, nadzirati in kanalizirati selektivno (parcialno), ampak zahtevajo kompleksen pristop, saj tudi varnost predstavlja izrazito kompleksen pojav.

AVTOR:

doc. dr. Andrej Sotlar

Univerza v Mariboru, Fakulteta
za varnostne vede
Kotnikova 8, 1000 Ljubljana

Uvod

Po sprejetju znane, sicer rahlo patetično zveneče sintagme o "svetu kot globalni vasi", se je tudi zavest o tveganju za posameznika in družbo začela naglo širiti. Toda če je bilo človeštvo vsaj

kakšnih štirideset let po koncu druge svetovne vojne okupirano predvsem z mislijo o nevarnosti nove svetovne vojne (tudi jedrske), je moč ugotoviti, da je v drugi polovici osemdesetih let prišlo do miselnega preobrata, ki je lepo označil konec hladne vojne in začetek zatona pomembnosti vojaškega dejavnika kot najbolj ogrožajočega vira na globalni ravni. Ob tem ko so pridobili večji pomen nevojaški viri ogrožanja, pa so se pojavile tudi teorije o latentnih tveganjih, ki jih za posameznika predstavlja že obstoj sodobne družbe.¹ V taki družbi naj bi prišlo do premika od nekdanj prevladujoče paradigme delitve družbenega bogastva in revščine do nove paradigme globalne delitve tveganj, pa naj gre za ekonomske, socialne, politične, ekološke ali druge. Ob teh tveganjih, ki so v prvi vrsti družbenoekonomsko pogojena, pa že vseskozi obstajajo tisti, ki so produkt objektivne stvarnosti in na katere družba in posameznik nimata vpliva. Gre za latentne grožnje, ki jih proizvaja naravno okolje, družbeno okolje pa jih lahko zgolj predvideva, načrtuje, se nanje pripravlja in z njimi spopada. Najboljši primer v zadnjih letih so zagotovo globalne klimatske spremembe in njihov vpliv na destruktivne procese v

Poslovna skupina Sava

naravi, ki pa se še kako odražajo tudi pri ljudeh. Po drugi strani tudi klasični vojaški in nevojaški viri ogrožanja, od kriminalitete vseh vrst, oboroženih spopadov, nenadzorovanih migracijskih pritiskov, epidemij, lokalnih vojn do terorizma, še niso povsem izginili, morda se le včasih malo potuhnijo, da bi pozneje še z večjo silovitostjo privreli na dan. In zdi se, da prav to s pridom izkoriščajo državne in naddržavne oblasti, ko v imenu posameznika in namesto njega ustvarjajo varnostne strategije in na njih temelječe varnostne mehanizme. Prav zato tudi ne moremo mimo zelo pomembnega vidika posameznikove varnosti, ki izvira iz njegovega odnosa do politične države, saj ta s svojim represivnim ravnanjem dostikrat predstavlja celo ključen ogrožajoči vir za posameznika ali določeno družbeno skupino. In to prav tista država, ki naj bi v prvi vrsti predstavljala sredstvo, s pomočjo katerega naj bi posamezniki in družbena skupnost dosegali enega izmed pomembnih ciljev, ki omogočajo ostale, to je varnost. Pa tudi sicer dostikrat ne vemo, ali nam država in njene institucije tudi dejansko zagotavljajo varnost ali pa zgolj (PR-ovsko) vplivajo na z njo povezane občutke pri ljudeh. Če se je v zadnjih letih kaj zares globaliziralo, so bili to predvsem instrumenti državnega/družbenega nadzorstva, ki so bili ustvarjeni, da bi državljanom držav oziroma politično-gospodarsko-varnostnim integracijam omogočali stabilnejšo varnost skozi pogosto poudarjanje potrebe po redu in zakonitosti, ki naj bi bila edina, ki

lahko preprečita kriminal in družbeni nered², pri čemer gredo tovrstni (včasih celo perfidni) napor dostikrat tako daleč, da se morajo "državljeni sveta" odreči svobode, da bi bili (bolj?) varni. Kot da ne bi bila svoboda generator posameznikove varnosti in ne obratno. Mar to ne diši vsaj malo po instrumentalizaciji varnostnega motiva držav(e) na račun posameznikove svobode, torej tudi varnosti?

Kaj nas ogroža

Posameznik in družba sta nenehno izpostavljena številnim (različno močnim) virom ogrožanja. Mnogi so naravno pogojeni, veliko pa je tudi takih, ki so posledica procesov, ki potekajo znotraj družbe in so odsev njenega ekonomskega, socialnega in tehnološkega razvoja. Da bi ljudje lahko odvrnili tovrstne grožnje oziroma minimalizirali njihove posledice, jih morajo pravilno sprejemati in v skladu s pozitivnimi zaznavami tudi ravnati. Država lahko z delovanjem svojih specializiranih institucij določene percepcije pri ljudeh okrepi ali omili, predvsem pa korigira, da pride do ustreznega

odziva na določeno nevarnost. Ob tem pa država pripravlja tudi ustrezne mehanizme, ki bodo v določenih kriznih situacijah pomagali k preživetju in obstoju posameznika in družbene skupnosti (fizično, psihološko, socialno, duševno in materialno). Države, družbe in posamezniki so vsakodnevno izpostavljeni različnim vplivom, ki jih bolj ali manj ogrožajo, se pravi, da predstavljajo latentno tveganje za njihovo fizično, psihično, duhovno, materialno ali drugačno varnost. Lahko jih delimo na vojaške in nevojaške vire ogrožanja, na zunanje in notranje, na naravne in antropogene itd. Če se zadržimo zgolj na ravni držav, ugotovimo, da se lahko pred takimi viri ogrožanja zaščitijo bodisi z zmanjševanjem svoje ranljivosti bodisi z njihovo odpravo in preprečevanjem.³ Med najpomembnejše vire ogrožanja tako štejemo vojaške, politične, societalne, ekonomske, ekološke in druge³, pri čemer so po koncu hladne vojne vojaški viri izgubili svoj (politični, medijski, socialni) primat na račun drugih (a ne nujno novih) virov ogrožanja, čeprav ni nujno, da jih je bilo tudi zares

manj. Nevarnost globalnega vojaškega spopada se je sicer končala, pojavila pa so se druga, omejena, a številna žarišča oboroženih konfliktov, celo v Evropi, kaj šele v Aziji, na Bližnjem vzhodu in drugod.⁴

Za poznomoderno družbo je značilno, da se grožnje in nevarnosti vse bolj individualizirajo in personalizirajo. Kanduč⁵ na primer meni, da sodobnega posameznika v resnici niti ne ogroža toliko kriminaliteta kot pa različne oblike "strukturnega nasilja", predvsem na področju heteronomnega dela, potrošniških praks in družinskih razmerij. Tudi zato ker je varnostna politika še vedno preveč vezana na kolektivne entitete (npr. nacionalna in javna varnost), ne pa usmerjena v zagotavljanje mednarodnopravnih in ustavno priznanih človekovih pravic, kriminalitetna politika pa vse prevečkrat skrčena zgolj na kaznovalno politiko (oziroma politiko kazenskopravnega sistema). Avtor v tem kontekstu sodobno družbo primerja celo z nekakšno "hišo strahov".⁶ Prav zaradi tako različnega zaznavanja ogrožanja in nevarnosti se tudi varnost pojavlja v različnih pojavnih oblikah, od potrebe, vrednote, dobrine do blaga itd., pri čemer seveda sodoben pojem varnosti presega klasičen "fizično represiven" kontekst. Celotno več, že od srede devetdesetih let se klasično pojmovanje varnosti nadgrajuje s konceptom t. i. "človekove varnosti" (human security), ki v središče varnostnih prizadevanj (podobno

Kandučevemu razmišljanju) vendarle postavlja posameznika, njegove potrebe in pričakovanja.⁷ Današnja stopnja kulturno-civilizacijskega razvoja je poleg klasičnih virov ogrožanja namreč izpostavila celo vrsto novih negotovosti in vrst ogrožanja posameznika, družbe in narave, kot so npr. zastajanje v razvoju, socialna ogroženost, asocialna in patološka ravnanja, tehnološke in druge nesreče, ekološki problemi itd. Po mnenju U. Becka v razviti moderni družbi produkcijo blagostanja sistematično spremlja družbena produkcija tveganj. Problemi in konflikti, ki se nanašajo na distribucijo v družbi pomanjkanja, sovpadajo s problemi in konflikti, ki izvirajo iz produkcije in distribucije znanstveno in tehnološko proizvedenih tveganj. Ta premik od logike porazdelitve bogastva v družbi pomanjkanja k logiki porazdelitve tveganj v pozni moderni je zgodovinsko

vinsko povezan z vsaj dvema pogojema. Prvič, gre za vprašanje, kje in v kakšnem obsegu je moč potrebo po naravnih materialih omejiti in družbeno izolirati s pomočjo razvoja človeške in tehnološke produktivnosti kot tudi z zakonsko zaščito in regulativo. Drugič, ta kategorična sprememba je prav tako odvisna od dejstva, da je med eksponentialno rastjo proizvodnih sil v procesu modernizacije prišlo do tveganj in potencialnih groženj, ki so bile prej neznane.¹

Seveda je tudi Beckovo pesimistično razmišljanje treba vsaj malo relativizirati oziroma preveriti relevantnost zgradbe njegove teorije, saj avtor ne omenja dejstva, da se družbe (države) vendarle odzivajo na tak razvoj dogodkov in da omenjena tveganja največkrat ne predstavljajo (najprej) fizičnega ogrožanja varnosti, ki je značilno za nekatere tradicionalne vire ogrožanja (kot so npr. vojne in naravne nesreče). Lahko se tudi zgodi (dogaja), da so tako opredeljena tveganja celo preveč imaginarna, da bi jih lahko posameznik ustrezno ovrednotil. Toda po drugi strani drži, da tudi rezultati javnomnenjskih raziskav o nacionalni varnosti v Sloveniji kažejo na vse večjo pozornost, ki jo respondenti namenjajo pomembnosti nevojaških virov ogrožanja (torej jih vendarle zaznavajo), to je tistih, ki so posledica modernizacije in globalizacije ter patoloških ravnanj v družbi nasploh. Za ponazoritev si

	2001*	2003**	2005***
Vrednota	%		
Boj proti revščini	71,9	73,4	59,9
Svetovni mir	67,2	65,2	57,2
Človekove pravice	73,2	73,6	57,1
Zaščita okolja	66,5	67,0	53,4
Svoboda posameznika	73,2	52,2	36,6
Obramba Slovenije	51,0	43,8	33,7
Boj proti rasizmu	45,0	36,9	27,6
Enakost med spoloma	50,1	42,1	25,8
Združevanje Evrope	30,6	29,7	17,3
Versko prepričanje	22,0	19,1	10,2
Nič od tega, neodločen	7,3	1,7	5,0

Občutek	2001*	2003**	2005***
Varno	71,9 %	81,9 %	82 %
Ogroženo	10,9 %	13,8 %	9 %
Ne vem, ne morem oceniti, brez odgovora	17,2 %	4,3 %	9 %

poglejmo nekatere rezultate empiričnih raziskav slovenskega javnega mnenja (SJM), ki jih fakulteta za družbene vede opravlja že od leta 1968⁸, mi pa bomo pod drobnogled vzeli rezultate za prvo polovico tega desetletja. Tabele in grafi kažejo značilnosti percepcije in orientiranosti slovenske populacije glede nekaterih komponent varnosti in ogrožanj.

Iz tabele 1 je razvidno, da so Slovenci v povprečju kar pripravljeni tvegati in se žrtvovati oziroma vsaj taka so njihova stališča. Vrednote, za katere so pripravljeni

tvegati in se žrtvovati, so predvsem tiste, ki preprečujejo revščino, varujejo človekove pravice, svetovni mir in varovanje okolja. Najmanj so ljudje pripravljeni tvegati in se žrtvovati za združevanje Evrope, enakost spolov in verska prepričanja. Trendi rahlo upadajo med letoma 2001 in 2003 in močnejše upadejo med letoma 2003 in 2005. Ob tem je zanimivo, da rezultati kažejo, da so se ljudje očitno vse manj pripravljeni žrtvovati in tvegati za individualno svobodo (s 73,2 % leta 2001 na 36,6 % leta 2005).⁸

Tabela 1: Za kaj je vredno kaj tvegati in žrtvovati?

Vir: SJM *2001/3, **2003/3, ***2005/3 (8)

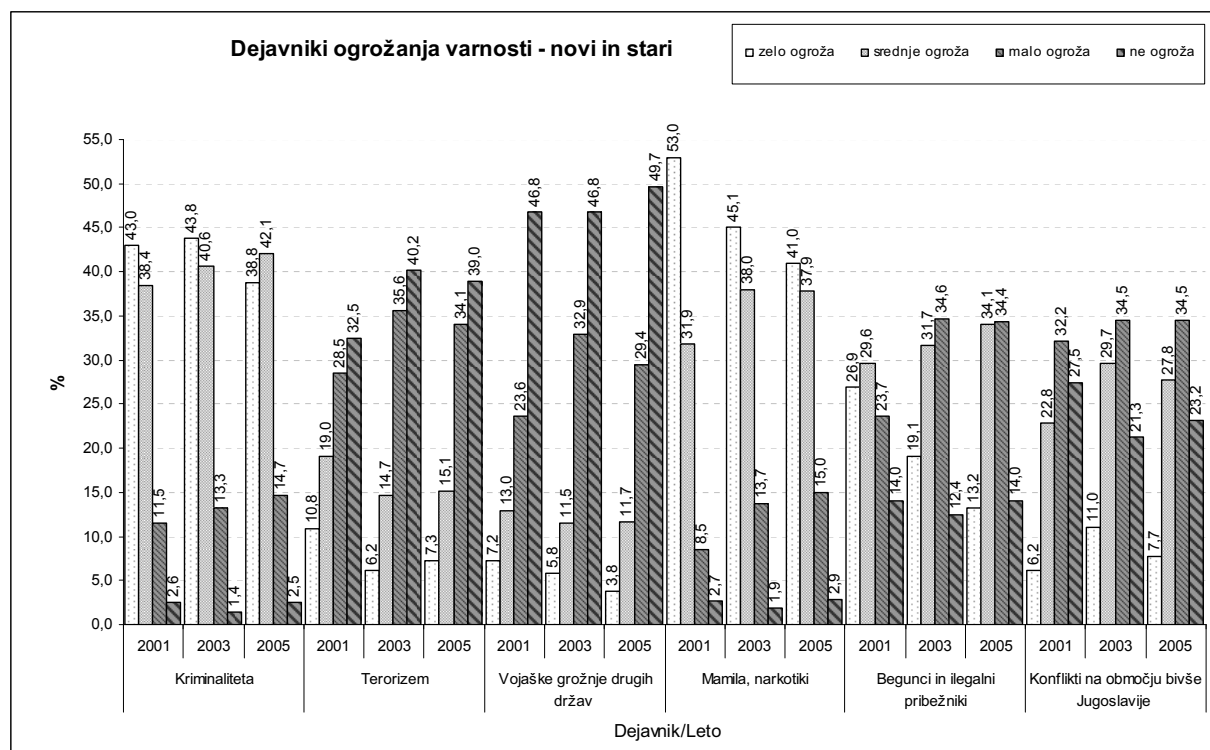

Tabela 2: Ali se počutite varno ali ogroženo?

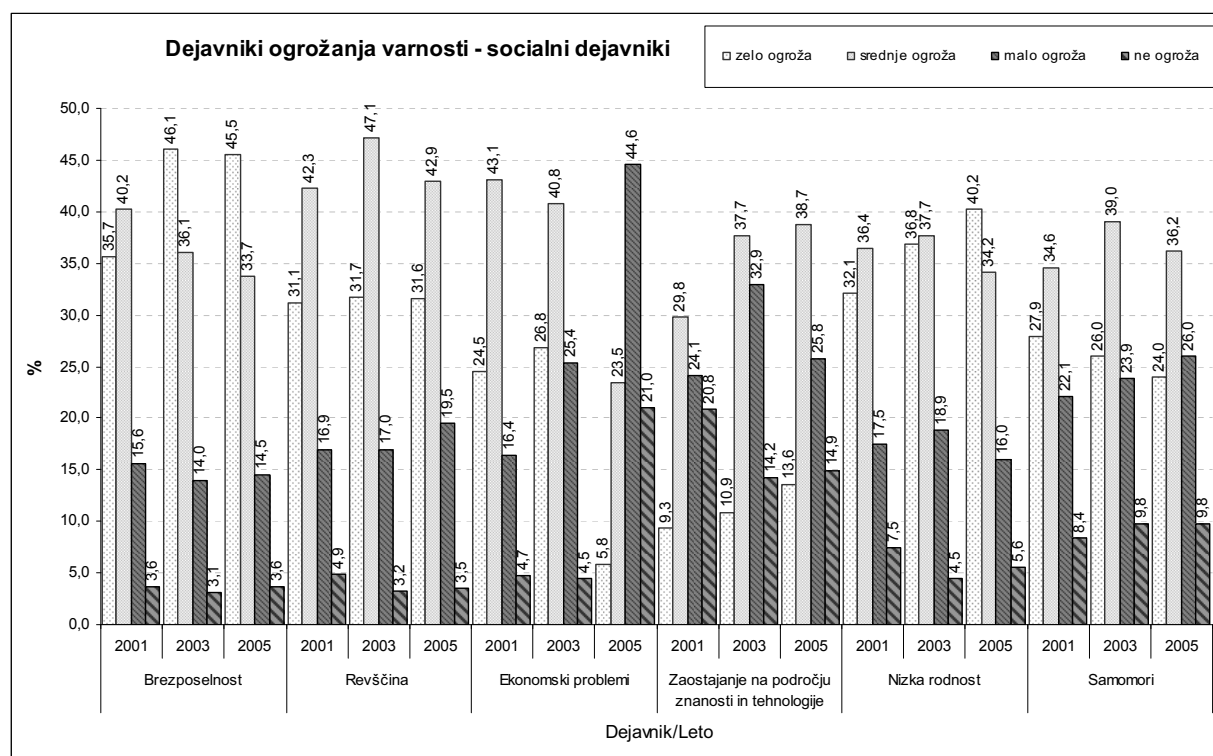
Vir: SJM *2001/3, **2003/3, ***2005/3 (8)

Po drugi strani lahko ugotovimo (glej tabelo 2), da se je v letih 2001, 2003 in 2005 velika večina populacije (71,9 %, 81,9 % in 82 %) počutila varno, saj je samo 10,9 %, 13,8 % oziroma 9 % respondentov odgovorilo, da se počutijo ogrožene, medtem ko jih 17,2 %, 4,3 % oziroma 9 % ni moglo oceniti, ali so ali niso ogroženi oziroma niso odgovorili na to vprašanje. Toda za našo razpravo so pomembni predvsem rezultati, ki so izraženi v grafih 1, 2 in 3 in prikazujejo zaznavanje tako "starih" kot "novih" dejavnikov ogrožanja varnosti. Že na prvi pogled izstopata terorizem in vojaška ogrožanja drugih držav kot najmanj pomembni grožnji varnosti. Tudi ekstremni nacionalizem in konflikti na območju bivše Jugoslavije niso izpostavljeni kot dejavniki ogrožanja Slovenije. Najbolj prepoznane grožnje so po drugi strani brezposelnost, droge, kriminal, naravne in tehnološke nesreče, prometne nesreče ipd., kar potrjuje uvodno razmišljanje o vse večjem pomenu societalnih dejavnikov za posameznika.⁸

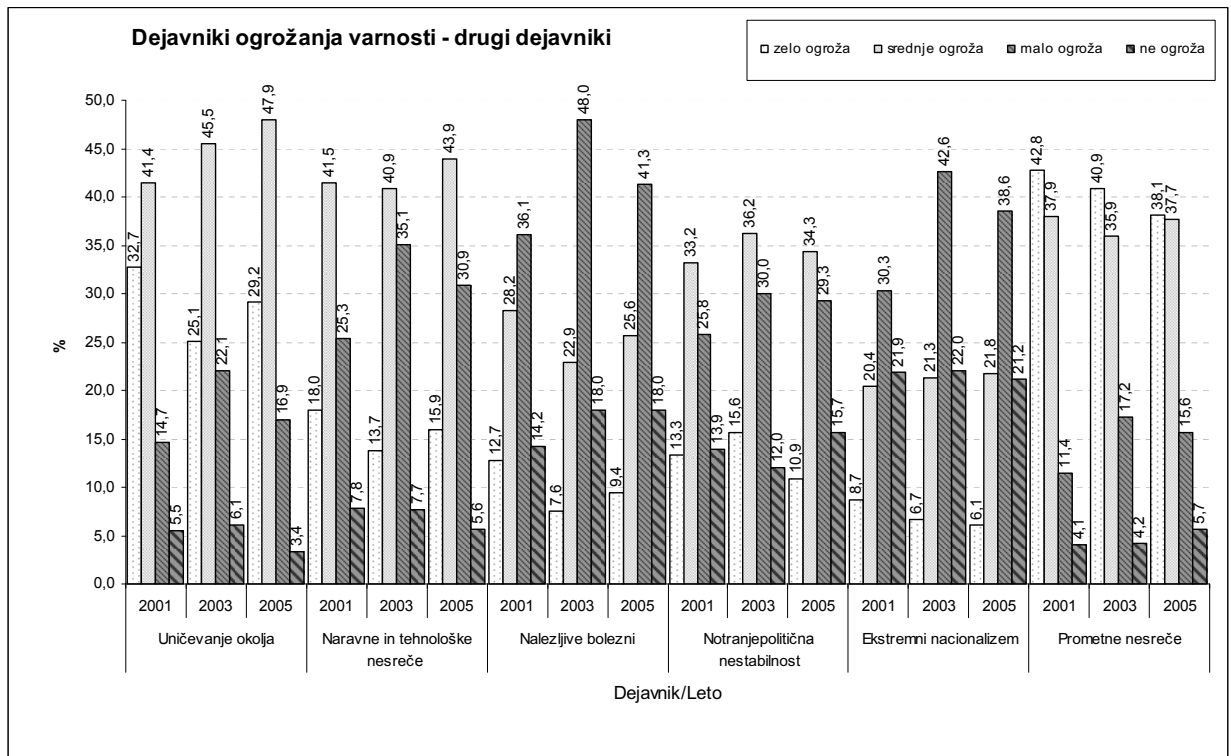

Graf 1: Dejavniki ogrožanja varnosti v Sloveniji (Vir: SJM *2001/3, **2003/3, ***2005/3)⁸

Graf 1: Dejavniki ogrožanja varnosti v Sloveniji — nadaljevanje (Vir: SJM *2001/3, **2003/3, ***2005/3)⁸

Graf 3: Dejavniki ogrožanja varnosti v Sloveniji — nadaljevanje (Vir: SJM *2001/3, **2003/3, ***2005/3 ⁸

In kakšen je odgovor države

Viri ogrožanja (tudi omenjeni v raziskavi) so vedno v dvojnem odnosu do oblikovanja varnostne politike države. Prvič, so del vsebine take politike, ki mora odgovoriti na vprašanje, kako se bo država lotila posameznih virov, ki jo najbolj ogrožajo. In drugič, v procesu oblikovanja in izvajanja varnostne politike ne nastopajo zgolj v obliki "outputa", ampak kot nekakšen dejavnik pritiska tudi vplivajo na odločevalce. Zato je hipotetično moč trditi, da je proces odločanja o varnostni politiki determiniran tudi z realnostjo in intenzivnostjo virov ogrožanja.³

Idealno bi sicer bilo, če bi prišlo do vzpostavitve določenega varnostnega sistema (lokalnega, nacionalnega, nadnacionalnega), ki naj se organizirano in proaktivno zoperstavi percipiranim in dejanskim grožnjam na podlagi realistično zaznanih in ovrednotenih virov ogrožanja. Problem z ideal-

nim pa vedno tiči v dejstvu, da idealna stanja težko najdemo še v naravi, kaj šele v družbi. Zato je tudi zaznava in pravilna evalvacija različnih virov in vrst ogrožanja zapleteno, zahtevno in nevhvaležno opravilo, še posebej če vemo, da poteka na različnih ravneh — individualni, skupinski, strokovni, institucionalni in ne nazadnje tudi na ravni političnih elit, ki morajo zagotoviti neki osnovni normativni in pravni okvir za soočenje z varnostnimi tveganji in grožnjami.⁹

Če si laična javnost še lahko dovoli, da napačno zazna in oceni vire ogrožanja, je dosti bolj nevarno, če se to zgodi subjektom nacionalno-varnostnega sistema (policija, vojska, obveščevalno-varnostne službe itd.), strokovni javnosti (raziskovalni inštituti, univerze) in tistim, ki odločajo o varnostni politiki — vladi in parlamentu. Zato morajo politične elite, ki oblikujejo izvršno in zakonodajno oblast, prevzeti še prav posebno odgovornost na tem

področju, kajti le pravilno zaznani in razumljeni viri ogrožanja namreč lahko vodijo v oblikovanje ustrezne in konsistentne politike in odločitev, ki jih morajo zatem udejanjiti subjekti varnostnega sistema. Predvsem pa politične (in druge) elite ne smejo področja varnosti izrabiti za svoje lastne interese.⁹

In kateri procesi potemtakem dejansko potekajo v smeri oblikovanja varnega okolja za posameznika in družbo? Odgovor ni enoznačen in zagotovo ni „globalen“. Ker za države in njene organe v demokratičnih družbah velja pravilo (ravno obratno kot za posameznike), da smejo početi samo tisto, kar jim je izrecno dovoljeno z ustavo in zakonskimi predpisi, je razumljivo, da poizkušajo najti manevrski prostor znotraj določenega legalnega okvira. Toda to ponavadi ni dovolj. Sodobne družbe so namreč tako zapletene, da poleg parcialnih zakonov potrebujemo tudi nekakšne dolgoročne usmer-

jevalnike, ki se ponavadi manifestirajo skozi določene sektorske politike in strategije ter njune dokumente. Zato bo v nadaljevanju zanimivo primerjati obstoj in/ali skladnost tovrstnih dokumentov z zaznavami varnosti oziroma ogroženosti pri prebivalcih v Sloveniji. Ponovimo — z zornega kota sodelujočih v raziskavah so najbolj problematični dejavniki ogrožanja varnosti v državi brezposelnost, droge, kriminal, revščina, naravne in tehnološke nesreče, prometne nesreče pa tudi uničevanje okolja. In kateri so strateški dokumenti, ki naj bi odgovorili na tako percepcijo nevarnosti? Leta 2001 je bil sprejet temeljni doktrinarni dokument s področja nacionalne varnosti, to je Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS.¹⁰ Kriminaliteto (klasično, organizirano, transnacionalno) naj bi pomagala omejiti kar dva dokumenta, Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete iz leta 2006¹¹ in Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007—2011 iz leta 2007.¹² Leta 2002 je bil sprejet Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami¹³, medtem ko je bila Resolucija o nacionalnem programu varnosti cestnega prometa za obdobje 2007—2011¹⁴ po dolgoletnih pričakovanjih in navkljub velikim žrtvam v prometu

končno sprejeta leta 2006. Po drugi strani je gotovo zanimivo, da je država po terorističnih napadih na ZDA leta 2001 sprejela dva dokumenta s področja boja proti terorizmu^{15,16}, sem pa lahko prištejemo še Državni načrt zaščite in reševanja ob uporabi orožij ali sredstev za množično uničevanje v teroristične namene oziroma terorističnem napadu s klasičnimi sredstvi¹⁷, ki je v svojem bistvu vendarle bolj strateški kot pa operativno-izvedbeni dokument. Ugotovitev je rahlo presenetljiva, če vemo, da je zaznavanje tega vira ogrožanja med Slovenci tradicionalno nizko, če že ne najnižje med vsemi viri, in to že vrsto let, ne glede na 11. september! Podobno v veliki meri velja tudi za vojaško in obrambno področje, kjer so bili od srede devetdesetih let 20. stoletja sprejeti številni strateški in doktrinarni dokumenti, pa čeprav je bilo tudi zagotavljanje vojaške/obrambne prvine varnosti za povprečnega prebivalca Slovenije med najmanj perečimi vprašanji. Situacija torej ni popolna, pa spet ne tako slaba, da bi morali biti plat zvona. Toda ravno zato preseneča, da se tudi naša družba brez prevelikih vprašanj in zadržkov hitro vključuje v proces "globalnih prizadevanj za zagotavljanje varnosti", kot da bi včasih hrepeneli po nekakšni absolutni varnosti, torej po nečem, česar pravzaprav ni.

Omejevanje svobode v imenu varnosti

Poglejmo nekatere sodobne svetovne (zahodne?) procese, ki so bili vzpostavljeni samo zato, "da nas varujejo". Države prek svojih služb krepijo svoj nadzor v vseh porah družbe, pa naj gre za ukrepe protiteroristične "vojne" ali samo "boja" ali popoln informacijski nadzor, kjer se zbirajo podatki o vsem mogočem in ki ne omogočajo le rekonstruirati naše gibanje in početje, ampak tudi s pomočjo profiliranja napovedovati, kako bi se znali obnašati v prihodnosti. Z uvedbo biometrične (kajpada nadzorne) tehnologije lahko govorimo o pravi mali "čipizaciji družbe"¹⁸, saj je v teh delcih možno zapisati in shraniti vse, kar človek (in država) potrebuje za (normalno?) življenje, in še vse tisto, kar služi le nadzorovanju (tako, za vsak slučaj). Po drugi strani še nikoli ni bilo toliko pobud s strani držav, da naj si državljani tudi sami zagotovijo in plačajo dodatno (boljšo, nadstandardno?) varnost, češ da država nima dovolj resursov za kaj takega. Logična posledica je dodatna deetatizacija varnostne funkcije države in poplava paradržavnih, lokalnih in zasebnih varnostnih organizacij, ki jim zakonodaja ponavadi omogoča, da še hitreje uporabijo najnovejšo nadzorstveno tehnologijo, kot pa je to primer z državnimi varnostno-policijskimi organizacijami.

Čeprav države vse to počnejo "zaradi državljanov posameznikov", vseeno vnašajo predvsem ekonomske kategorije na področje varnosti, kjer se vsega ne da kupiti z denarjem in tudi ne pojasniti zgolj z ekonomsko logiko.

Politični diskurz "o svetu kot eni sami globalni vasi", vsaj ko gre za varnost, ne gre skupaj z diskurzom o skupnih vrednotah, zgodovini, kulturi, interesih, celo religiji, saj prav pestrost in navzkrižje omenjenih ponavadi porajata varnostne probleme. Dogajanja po 11. septembru nudijo zunanjemu opazovalcu občutek, da države in naddržavne politično-varnostne organizacije kreirajo varnostno okolje, ki je zgolj na videz in simbolno ustvarjeno za posameznika, pač skladno s konceptom človekove varnosti. V imenu varnosti posameznika tako državne, paradržave in celo zasebne varnostne organizacije izvajajo prefinjene in perfidne oblike totalnega nadzora atomiziranih pripadnikov družbe, ki se dostikrat niti ne zavedajo dvomljive uspešnosti tovrstnih varnostnih strategij, še manj pa se zavedajo, da jim je na ta način varnost zagotovljena zgolj pogojno, saj so pred tem že izgubili svobodo! Pristajanje na dilemo, ali varnost ali svoboda, je nesprejemljivo, žal pa jo je mogoče preseči le s celostnim pristopom, ki bo vključeval politični, ekonomski, socialni, kulturno-psihološki, varnostni in še kak vidik, saj se je mogoče s podobnimi grožnjami in tveganji spopasti samo pri koreninah. To pa zahteva strukturne spremembe, ki marsikomu, če že ne večini tistih, "ki imajo",

niso po godu, tistim drugim, "ki nimajo", pa je ponavadi tako ali tako vseeno, saj jim je edina skrb, kako preživeti iz dneva v dan. V tem smislu je možno celo relativizirati slovito Maslowovo teorijo o hierarhiji človekovih potreb, kjer naj bi varnost prav visoko kotirala. Toda kaj če so to teorijo spretno izrabili načrtovalci sodobnega nadzorstva zgolj zato, da bi dokazali, da je varnostni motiv države skladno z (neo)realističnim pogledom na državo in svet še vedno (zopet?) najpomembnejši, zato tudi človekova "potreba" po varnosti ponavadi izgublja v boju z državnim varnostnim motivom?

Namesto zaključka — še več vprašanj

Ob vsem napisanem tudi zaključek ne more izžveneti preveč optimistično, čeprav je bil prispevek namenoma napisan nekoliko bolj pesimistično. To pa predvsem zato, ker je treba (dokler je še čas) sprožiti bolj odprto razpravo o paradigmah zagotavljanja sodobne varnosti. V tem smislu je treba odgovoriti predvsem na naslednja vprašanja:

Komu koncepti nacionalne varnosti niso več dovolj (pogodu)?

So klimatske spremembe, naravne katastrofe in ekonomsko-socialno tveganje sploh lahko stvar naroda, regije, sveta, če pa zadevajo predvsem posameznika?

Zakaj se metuljev efekt kaže predvsem v podobi tveganj, ne pa tudi blagostanja?

Ali nas morebiti medsebojna mednarodna soodvisnost v resnici celo

bolj ogroža kot pa nam pomaga? Ali so obstoječi varnostni sistemi sploh sposobni transformacije, ki bo omogočala institucionalizacijo koncepta človekove varnosti? In ne nazadnje — ali globalna varnost tako v smislu geografske kot pojmovne dimenzije sploh obstaja?

Literatura in viri

1. Beck, U. Risk Society. Towards a New Modernity. London, Newbury, New Delhi. SAGE Publications, 1992.
2. Peršak, N. Varnost, vznemirljivost in kazenskopравни odziv. Varstvoslovje, l. 10, št. 1. Ljubljana. Fakulteta za varnostne vede, 2008.
3. Sotlar, A. Analiza sprejemanja odločitev v procesu oblikovanja obrambnih politik v sodobnih državah. Magistrska naloga. Ljubljana. Fakulteta za družbene vede, 2000.
4. Prezelj, I. Vojaško ogrožanje nacionalne in mednarodne varnosti po koncu hladne vojne. Teorija in praksa št. 5, Ljubljana. Fakulteta za družbene vede, 2001.
5. Kanduč, Z. (Ne)varnost in (ne)varnostna politika v poznomoderinih družbah. Dnevi varstvoslovja. Ljubljana. Visoka policijsko-varnostna šola, 2000.
6. Kanduč, Z. O sodobnih tveganjih, grožnjah in nevarnostih — postmoderna družba v slogu staromodne "hiše strahov". Revija za kriminalistiko in kriminologijo, št. 4. Ljubljana. MNZ, 2003.
7. Prezelj, I. Challenges in Conceptualizing and Providing Human Security. HUMSEC Journal. Issue 2. Graz. ETC, 2008.
8. Meško, G., Bučar-Ručman, A., Tominc, B. Challenges of Local Safety in Slovenia — On the Path

of Good Will, Responsible Citizenry and Managerialism. In Meško, G., Dobovšek, B., editors: Policing in Emerging Democracies: Critical Reflections. Ljubljana. University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, 2007.

9. Sotlar, A. Vloga političnih elit pri zagotavljanju varnosti. Dnevi varstvoslovja. Ljubljana. Visoka policijsko-varnostna šola, 2002.

10. Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 56/01, 110/02).

11. Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete (Uradni list RS, št. 43/06).

12. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja

kriminalitete za obdobje 2007–2011 (Uradni list RS, št. 40/07).

13. Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami (Uradni list RS, št. 44/02).

14. Resolucija o nacionalnem programu varnosti cestnega prometa za obdobje 2007–2011 (Uradni list RS, št. 2/07).

15. Deklaracija o skupnem boju proti terorizmu (Uradni list RS, št. 81/01).

16. Resolucija Državnega sveta ob

terorističnih napadih na ZDA, 3. 10. 2001.

17. Državni načrt zaščite in reševanja ob uporabi orožij ali sredstev za množično uničevanje v teroristične namene oziroma terorističnem napadu s klasičnimi sredstvi (www.sos112.si/slo/page.php?src=na18.htm).

18. Beck, A. Surveillance, Technology and Social Control: Towards a Chipped Society? Paper presented at the 7th Biennial International Conference "Policing in Central and Eastern Europe: Social Control in Contemporary Society — Practices and Research". Ljubljana, Faculty for Criminal Justice and Security, 2008.

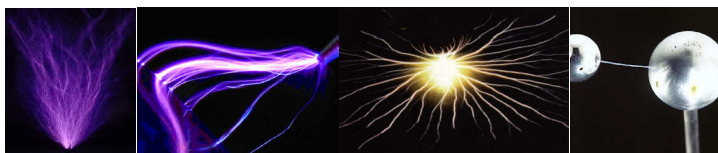

ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.
je v začetku novembra izdal knjigo (**ponovitev**
predstavitve bo januarja 2009) z naslovom

NEVARNOSTI ELEKTROSTATIKE

Osnovni pojmi Praktični varnostni ukrepi

Nevarnosti elektrostatike je delo, v katerem so podrobno predstavljene elektrostatični pojavi z vidika varnosti in zdravja pri delu. Kot pove že naslov, so razložene predvsem neposredne ali posredne nevarnosti in pogosto zelo velika tveganja v delovnem in življenjskem okolju. Gre zlasti za nevarne vire vžiga vnetljivih atmosfer in nekoliko redkeje za nevarnost električnega udara.

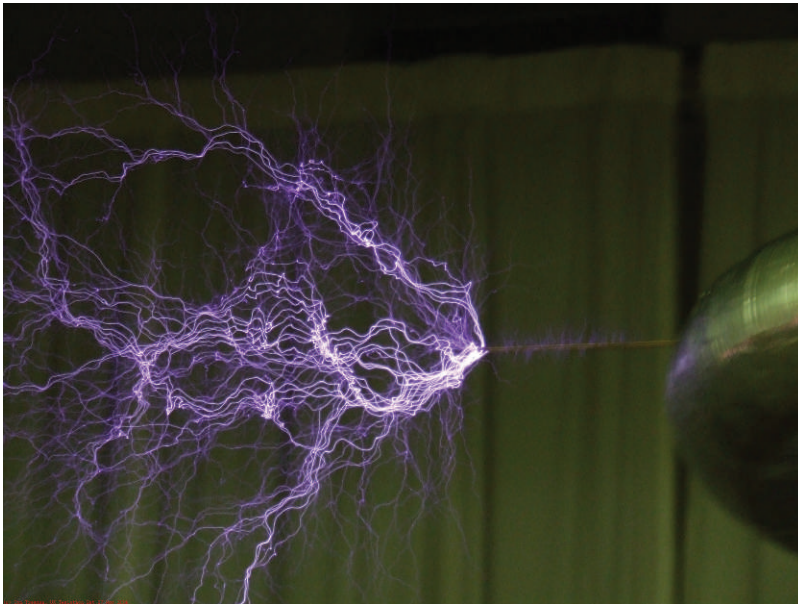
Dodatne informacije o knjigi so
na voljo na:

T: 01 585 51 96
www.zvd.si

Z NAMI JE VARNEJE

Človekova varnost v teoriji in praksi

Spremembe v varnostnem okolju so značilno vplivale na varnostne koncepte in pristope. Koncept človekove varnosti se je začel intenzivno uveljavljati v znanosti in praksi po koncu hladne vojne. Leta 1994 je bilo objavljeno poročilo o človekovem razvoju (Human Development Report), ki je ozavestilo in vzpostavilo drugačen pogled na sodobno varnost.

AVTOR:

Doc. dr. Iztok Prezelj
Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana

Uvod

Pomemben pogled na človekovo varnost se je razvil tudi v Kanadi s strani vlade in nekaterih akademikov. Kanadska vlada je na tej ideji zgradila svojo zunanjepolitično prioriteto, dala pa je tudi pobudo za ustanovitev Mreže za človekovo varnost. Tej mreži je predsedovala tudi Republika Slovenija. Raziskovalno agendo človekove varnosti so spodbudile tudi številne okrogle mize in seminarji, ki sta jih organizirali Mreža za človekovo varnost in Komisija za človekovo varnost. Vprašanja človekove varnosti so se pojavila na dnevnem redu Organizacije združenih narodov (OZN), prav tako pa tudi na dnevnih redih in v političnih razpravah

drugih mednarodnih in regionalnih organizacij, npr. G7/G8, Afriške unije, ASEAN in Evropske unije. Vedno več vlad in nevladnih organizacij je človekovo varnost vključilo v programe in politične prioritete. Mediji so se začeli vedno bolj posvečati temam in problemom, v katerih sta se odražali visoka prizadetost in ogroženost posameznikov. Različne stroke in vede so se vključile v razpravo o vidikih ogrožanja in načinih zagotavljanja individualne varnosti.

Koncept človekove varnosti je prinesel številne novosti v odnosu do tradicionalnega koncepta (nacionalne) varnosti, kar se še posebej nanaša na posameznika kot temeljni referenčni objekt varnosti za razliko od države. Prek koncepta človekove varnosti se je varnost tesno povezala tudi s konceptom trajnostnega človekovega razvoja. Poleg tega ne moremo govoriti o enem pristopu k človekovi varnosti, ampak o več dokaj dodelanih pristopih na znanstveno-konceptualni ravni in v praksi. Med temi pristopi obstajajo številne podobnosti pa tudi nekatere razlike. Kontekst oblikovanja koncepta ali politike človekove varnosti je tisti dejavnik, ki je še najbolj vplival na razlike med pristopi.

Članek se najprej osredotoči na predstavitev bistva koncepta člo-

vekovne varnosti in njegovega pomena. Ključna podmena celotnega članka je v dejstvu, da se koncept človekove varnosti razvija tudi kot posledica globalizacije, hkrati pa jo v nekem smislu tudi determinira. Globalni mir in varnost se vedno bolj eksplicitno zagotavljata na osnovi elementov, ki so sestavni del koncepta človekove varnosti. V empiričnem delu članka bodo predstavljeni nekateri ključni pristopi k človekovi varnosti.

Razlaga koncepta človekove varnosti

Po koncu hladne vojne so se pojavili številni oboroženi konflikti po vsem svetu, hkrati pa se je zmanjšala nevarnost medblokovskega jedrskega spopada. Vojaška grožnja se je v globalnem merilu zmanjšala in javnost je postala pozorna na številne druge grožnje, med katerimi so bile nekatere povsem nove, druge pa so dobile le novo preobleko. Klasični pristop k zagotavljanju nacionalne, regionalne in globalne varnosti ni več zadostoval za učinkovito interpretiranje, analiziranje in obvladovanje varnostnih razmer. V varnostne politike se je tako vedno bolj vključila

človeška dimenzija. Fokus varnosti se je preusmeril na zaščito ljudi in skupin ljudi pred grožnjami njihovem preživetju. Poleg zmanjšane medblokovske nevarnosti so h krepitvi človeške dimenzije varnosti prispevali še:

- krepitev pomena človekovih pravic in svoboščin,
- naraščanje števila konfliktnih območij, v katerih je bilo prizadetih veliko število ljudi (humanitarne krize),
- vedno večje zavedanje pomena človekovega življenja in blagostanja,
- globalizacija ipd.

Slednja je pripeljala do okoliščin, ki so drastično vplivale na dinamiko ogrožanja varnosti:

- krčenje prostora (pomen geografske in fizične razdalje se zmanjšuje),
 - krčenje časa (tehnologija povečuje hitrost prenosa informacij ipd.),
 - izginjanje meja (kar se predvsem nanaša na zmanjševanje vloge nacionalnih meja za pretok ljudi, kapitala, dobrin, idej ipd.).
- Posledično se lahko grožnje varnosti hitreje prenesejo oziroma razširijo na večja geografska področja, pri čemer nacionalne meje ne igrajo več tako pomemb-

ne vloge (širjenje transnacionalnih groženj). V takem okolju je prišlo do horizontalnega in vertikalnega širjenja koncepta varnosti.^{1,2} Horizontalno širjenje se nanaša na vključevanje "novih" nevojaških dimenzij ogrožanja in zagotavljanja varnosti, čeprav je bilo dejansko novih zelo malo. Gre za vključitev okoljske, gospodarske, demografske, kriminalitetne, teroristične, zdravstvene, informacijske, migracijske in drugih dimenzij ogrožanja varnosti. To je bilo v kognitivnem smislu mogoče predvsem zaradi kognitivnega in objektivnega zmanjšanja vojaške nevarnosti. Po drugi strani pa je vertikalno širjenje koncepta varnosti privedlo do izpostavljanja pomena varnosti drugih nedržavnih objektov varnosti, kot so posamezniki, skupine ljudi, globalna skupnost ipd. Vertikalno širjenje koncepta je bilo možno zgolj zaradi horizontalnega širjenja. Proces širjenja je bilo mogoče opazovati na politični in znanstveni ravni. Helmut Schmidt, bivši zahodnonemški kancler, je bil med prvimi političnimi voditelji, ki so sprejeli široko pojmovanje varnosti. To pomeni, da varnosti ni razumel zgolj skozi vojaški pogled, ampak tudi drugače. Že leta 1977 je ugotavljal, da je iztekajoče se desetletje prineslo naftno krizo, denarno

nestabilnost, svetovno inflacijo, nezaposlenost in druge slabosti. Vse te negativne dejavnike je imel za gospodarsko dimenzijo varnosti.³ Verjetno prvi mednarodni politični primer celostnega pristopa in v tem smislu poskusa oddaljitve od ozkega razumevanja varnosti je predstavljalo poročilo Palmejeve komisije iz leta 1982 z naslovom Skupna varnost: načrt za preživetje, ki zanika realističen pogled na mednarodne odnose,^{*1} zavrača varnostno kompetitivnost in poudarja pomen sodelovanja kot sredstva za doseganje varnosti.

To poročilo je v bistvu predstavljal političen konsenz nevtrálnih držav in držav, članic Nata ter Varšavskega pakta, o skupnem zaznavanju groženj mednarodni varnosti.

Predstavniki teh držav so v dokumentu med drugim ugotovili, da nobena država ne more zmagati v jedrski vojni, zato se ta nikoli ne sme začeti, s čimer so preusmerili pozornost na druge, takrat še zgolj možne dimenzije ogrožanja varnosti. Pomembno vlogo je igralo še poročilo Brandtove

*1 Grizold meni, da predstavlja poročilo poskus sinteze med realističnim in idealističnim pristopom k razumevanju varnostne problematike.⁴

komisije iz leta 1983, ki je predstavljalo gospodarsko varnost kot nujen pogoj za vzdrževanje in sredstvo za doseganje politične varnosti, predvsem z globalno redistribucijo prihodkov med bogatimi in revnimi. Ključno za razvoj človekove varnosti pa je bilo letno poročilo o človekovem razvoju, ki ga je izdal UNDP leta 1994. OZN spada med najpomembnejše institucionalne kontekste, v katerih se pojavljata koncept in praksa človekove varnosti. Po konceptu človekove varnosti, ki ga je razvil UNDP, je za sodobne grožnje varnosti in varnostna tveganja značilno, da neposredno prizadenejo navednega državljana in njegove politične možnosti izbire. Letno poročilo identificira širok spekter ogrožanja varnosti posameznika.^{5,6} Razvili so se tudi številni drugi koncepti človekove varnosti, ki so se uresničevali na akademski ravni ali pa v konkretnih mednarodnih organizacijah in

programih po vsem svetu. Namen tega teksta seveda ni predstaviti vse pristope, želimo pa izvleči ključne nastavke za razumevanje trenda. Pregled različnih razumevanj človekove varnosti pokaže, da pristopi poudarjajo predvsem netradicionalne grožnje varnosti, vendar pa pri tem ne zanemarjajo oziroma zavračajo tradicionalnih groženj. Slednje je zelo pomembno, saj lahko koncept le tako predstavlja primerno orodje za razumevanje in obvladovanje sodobnih kriznih žarišč. Spekter zaznanega ogrožanja posameznika tako vključuje:

- gospodarske grožnje,
- prehrabne grožnje,
- zdravstvene grožnje,
- okoljske oziroma ekološke grožnje,
- politične grožnje,
- demografske grožnje,
- kriminalitetne grožnje v vseh oblikah, vključno s terorizmom,
- naravne nesreče,
- nasilne oborožene konflikte in vojne,
- genocid, etnocid,
- mine,
- lahko pehotno orožje in njegovo širjenje ipd.

Pristopi se seveda rahlo razlikujejo po tem, kateri grožnji dajejo prednost. V tem smislu ne obstaja konsenz, katera nevojaška oblika ogrožanja je najpomembnejša. V bistvu je pomemben spekter ogrožanja, še posebej ker so grožnje med seboj povezane.^{*2}

*2 O povezanosti med grožnjami varnosti se je v znanstveni skupnosti začelo intenzivneje razpravljati po 11. septembru 2001.^{7,8}

Nekateri pristopi izpostavljajo pomen posameznikove svobode pred strahom (freedom from fear), kar lahko v demokratičnih družbah najbolje merimo z javno-mnenjskimi raziskavami. Poleg tega pa nekateri pristopi izpostavljajo pomen tudi kvalitete življenja, npr. kanadski pristop.⁹ Drastično zmanjšana kvaliteta življenja se v tem smislu lahko tudi interpretira kot grožnja posamezniku. V tem smislu ni mogoče, da se ne bi strinjali z Oberleitnerjevo ugotovitvijo¹⁰, da se posameznik v bistvu sooča z neskončnim spektrom groženj. Zanimivo pa je po drugi strani to, da večina pristopov k človekovi varnosti izpostavlja državo kot njenega ključnega garanta. Država je načeloma najmočnejši družbeni subjekt, ki ima med drugimi tudi legitimno pravico uporabe fizičnega nasilja za zagotavljanje človekove in državne varnosti. Pojavlja pa se vedno več pristopov, ki eksplicitno ali implicitno poudarjajo tudi pomembno vlogo nedržavnih akterjev. Tudi slednji lahko odigrajo pomembno vlogo pri preprečevanju ali zmanjševanju humanitarnih kriz. Pristopi navajajo preventivne in reaktivne ukrepe. Cilj prvih je zmanjšati ranljivost ljudi pred

širokim spektrom ogrožanja, medtem ko so reaktivni ukrepi razumljeni kot sekundarno sredstvo zagotavljanja človekove varnosti. Uporaba sile je zadnji možni način zagotavljanja človekove varnosti. V nabor pogosto omenjenih sredstev in mehanizmov zagotavljanja človekove varnosti sodijo:

- humanitarna intervencija ali humanitarna pomoč,
- mirovne operacije (peacekeeping),
- graditev miru (peacebuilding),
- nadzor nad oboroževanjem,
- zagotavljanje spoštovanja človekovih pravic in svoboščin,
- zagotavljanje trajnostnega gospodarskega razvoja,
- zgodnje opozarjanje,
- diplomatske misije,
- fokusirane (pametne) sankcije,^{*3}
- preventivna namestitvev oboroženih sil,
- preventivna diplomacija,^{*4}
- krepitev civilne družbe,
- zagotavljanje minimalnih življenjskih standardov,
- krepitev zmogljivosti posameznikov za soočanje s humanitar-

nimi in varnostnimi problemi (npr. skozi izobraževalne procese) itd.

Različni pristopi k človekovi varnosti se razlikujejo tudi po prednostnem redu zgoraj naštetih sredstev. Veliko strokovnjakov meni, da je lažje preprečevati krizne situacije, v katerih je ogrožena človekova varnost, vendar praksa zagotavljanja človekove varnosti mnogokrat kaže primat reaktivnih ukrepov. Razlike med tradicionalnim in človekovim konceptom varnosti najbolj ponazarja Bajpai v tabeli 1.

Iz tabele je razvidno, da razlike v razumevanju referenčnega objekta, ključnih groženj in ogroženih vrednot vplivajo na različno doje-manje ključnih varnostnih sredstev. Sklenemo lahko, da je človekova varnost postala neločljiv element nacionalne in mednarodne varnostne politike, ki jo izvajajo države, mednarodne organizacije in tudi številne nevladne organizacije. Človekova varnost igra bolj ali manj neposredno vlogo pri oblikovanju in izvajanju teh politik.

Bralec bi na tej točki lahko dobil napačen občutek, da je namen koncepta človekove varnosti

^{*3} Primer pametnih sankcij dobro ponazarja, kako skrb za človekovo varnost vpliva na razvoj mednarodnega prisilnega mehanizma. Izkušnje po letih sankcij proti številnim državam so pokazale, da mnogokrat niso prizadele državnih organov, temveč prebivalstvo. Denimo, v sankcionirani državi ni bilo goriva ali zdravil za širše množice, državni uradniki in politiki pa so jih lahko dobili. Torej sankcije niso delovale ravno na tiste, ki so bili najbolj odgovorni za kritično situacijo, v kateri se je znašla država. Iz tega razloga se je praksa izvajanja mednarodnih sankcij spremenila v smeri bolj fokusiranih ukrepov, kot je denimo zamrzitev bančnih računov političnih elit. Načeloma se na ta način manj ogroža splošno človekovo varnost v sankcionirani državi.

^{*4} Agenda človekove varnosti zahteva tudi nove diplomatske pristope. Poudarjen je koncept "mehke moči" (soft power), za katerega sta značilna prepričevanje in poganjanje namesto prisile ter uporaba javne diplomacije in novih komunikacijskih sredstev.⁹

	NACIONALNA VARNOST	ČLOVEKOVA VARNOST
Varnost za koga (referenčni objekt)	Primarno države	Primarno posameznik
Zaščita katerih vrednot	Ozemeljska celovitost in nacionalna neodvisnost	Osebna varnost in svoboda
Varnost pred katerimi grožnjami	Tradicionalne grožnje (vojaške grožnje, nasilje drugih držav)	Tradicionalne in netradicionalne grožnje, prevladujejo netradicionalne, nevojaške grožnje
Varnost s katerimi sredstvi	— sila je primarno sredstvo za zagotavljanje varnosti, uporablja se enostransko, za varnost države; ravnotežje sil je pomembno; — moč se enači z vojaškimi zmogljivostmi, ki so pomembne za zaščito — redko sodelovanje med državami, le zavezništva; — norme in institucije le omejeno koristne, predvsem na varnostnem/vojaškem območju	— preprečevalni ukrepi, predvsem trajnostni človekov razvoj, primarno sredstvo zagotavljanja varnosti; — popravni oziroma kurativni ukrepi, tudi kolektivna uporaba sile, sekundarno sredstvo zagotavljanja varnosti; — ne le zaščita, tudi usposabljanje ljudi; — sodelovanje med državami in nedržavnimi akterji učinkovito in trajno; — norme in institucije so pomembne

Tabela 1: Primerjava koncepta tradicionalne in človekove varnosti 9,6

zamenjati in nadomestiti koncept tradicionalne varnosti. Axworthy v tem smislu ugotavlja, da koncept človekove varnosti nima tega cilja. Oba koncepta predstavljata samo različne predstave, kako odgovarjati na obstoječe grožnje. Osnova koncepta tradicionalne varnosti je suverenost države, medtem ko je osnova koncepta človekove varnosti suverenost posameznika.¹¹ V bistvu ti dve suverenosti in pravici koeksistirata v sodobnem svetu, poleg tega pa je zaznati tudi procese medsebojnega vplivanja. Izjemnega pomena pa je, da koncept človekove varnosti ne negira tradicionalnega koncepta varnosti, saj vključuje njegove bistvene elemente. Lahko rečemo celo, da koncept človekove varnosti dopolnjuje koncept naci-

onalne in mednarodne varnosti tako, da ga usmerja na človeške vidike varnosti.

Potrebe posameznika so postale pomembna vhodna determinanta

v oblikovanju nacionalne in mednarodne varnostne politike.

Človekova varnost v praksi

Ugotovljeno dejstvo, da je človekova varnost postala sestavni del nacionalnih in mednarodnih varnostnih politik, se v praksi potrjuje na številne načine. V nadaljevanju predstavljamo nekaj ključnih načinov.

V mednarodni praksi se izkaže, da je koncept človekove varnosti neposredno povezan s konceptom zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti. Poročilo Visokega odbora OZN o ogrožanju postavlja kategorijo ogrožanja človekove varnosti ob bok kategoriji ogrožanja držav.¹² Vir ogrožanja človekove varnosti so lahko nedržavni subjekti ali pa države, ki bi človekovo varnost dejansko

Država	Rang med državami	Indeks človekovega razvoja
Norveška	2	0,968
Švedska	6	0,956
Avstrija	15	0,948
Italija	20	0,941
Nemčija	22	0,935
Grčija	24	0,926
Slovenija	27	0,917
Hrvaška	47	0,850
BiH	66	0,803
Albanija	68	0,810
Makedonija	69	0,801
Kitajska	81	0,777
Turčija	84	0,775
Iran	94	0,759
Egipt	112	0,708
Sudan	147	0,526

Tabela 2: Indeks človekovega razvoja po izbranih državah (2007–2008)¹³

morale zagotavljati. Odbor je predlagal oblikovanje celovitega sistema kolektivne varnosti, ki bi se osredotočil na nove in stare grožnje ter varnostne probleme vseh držav — bogatih in revnih, močnih in šibkih. Zelo očitno je, da je OZN postopoma razširila lastno razumevanje ogrožanja mednarodnega miru in varnosti, ki tradicionalno izhaja predvsem iz konfliktov med državami, na humanitarne varnostne krize znotraj držav. Notranje vojne, genocid in druge ekstremne kršitve človekovih pravic se zdaj lahko jemljejo kot grožnje mednarodnemu miru in varnosti. Pregled resolucij OZN pokaže, da jih je bilo veliko (tudi tistih, ki so bile sprejete v skladu s sedmim poglavjem ustanovne listine) sprejetih v luči take interpretacije. Denimo resolucija 668 (1991) o Iraku je poudarila grožnjo zatiranja civilnega prebivalstva, ki predstavlja pravo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Varnostni svet je leta 1992 odo-

bral uporabo sile v Somaliji in na Haitiju v imenu civilnega prebivalstva in brez pristanka držav. Etnično čiščenje v BiH je bilo označeno kot kršitev mednarodnega humanitarnega prava in kot grožnja miru ter varnosti. Podobno je bil leta 1995 označen genocid v Ruandi. Omenjeni in številni drugi dokumenti OZN potrjujejo, da imata mednarodni mir in varnost vedno bolj poudarjen človeški varnostni obraz. V praksi se izkaže, da je človekova varnost zelo povezana s človekovim razvojem, kar je v bistvu posledica povezanosti obeh konceptov. Trajnostni razvoj v osnovi vodi k oblikovanju okolja, v katerem je ogrožanje človekove varnosti manj verjetno. To pomeni, da so področja z relativno dolgo povprečno življenjsko dobo, dobrim šolskim sistemom in spodobnim standardom življenja (temeljni indikatorji človekovega razvoja) na splošno bolj varna.*⁵ Indeks človekovega razvoja (Human Development Index) se izračunava za 177 držav po svetu. Tabela prikazuje indeks za izbrane države in njihov vrstni red.

*⁵ Indeks človekovega razvoja si bralec lahko ogleda na <http://hdr.undp.org/en/>.

Trajnostni razvoj z zagotavljanjem pravičnejše razdelitve bogastva (sever — jug) in bistveno manj destruktivnim poseganjem v Zemljino okoljsko osnovo, torej s svojo ekonomsko in ekološko komponento, ne ustvarja toliko družbenopolitičnih pogojev, ki bi vodili v smeri nastajanja novih oboroženih konfliktov. To dejstvo priznava tudi poročilo Visokega odbora OZN o ogrožanju, saj ekstremna revščina neposredno ogroža veliko ljudi in spodbuja nastajanje drugih groženj, vključno z oboroženim konfliktom.¹² Zgornja tabela prikazuje sicer majhen vzorec držav, vendar pa nam na podlagi poznavanja človekove varnosti v posameznih državah omogoča potrditev dejstva o korelaciji človekove varnosti s človekovim razvojem. Relativno varno okolje je predpogoj za uresničevanje kakršnih koli razvojnih projektov, kar očitno spet povratno vpliva na varnost. Prebivalstvo z zadovoljelnimi osnovnimi eksistenčnimi potrebami se manj verjetno zateka k nasilju. V praksi se izkaže tudi velika povezanost med človekovo varnostjo in spoštovanjem človekovih pravic in svoboščin. Razmerje med človekovo varnostjo in človekovimi pravicami je dokaj kompleksno. Moj namen sicer ni pojasnjevati tega razmerja, vendar bi bilo treba na tej točki navesti samo bistveno o njuni korelaciji. Bistvo človekove varnosti je v zagotavljanju varnosti za posameznika s hkratnim spoštovanjem človekovih pravic. Treba je poudariti naraščajoče vzajemno dopolnjevanje konceptov varnosti, razvoja in človekovih pravic,

kot je to storil nekdanji generalni sekretar OZN Kofi Anan.¹⁴ Tako v sodobnem globaliziranem svetu ne moremo uživati razvoja brez varnosti in varnosti brez razvoja ter nobenega od navedenih brez spoštovanja človekovih pravic. Praksa načeloma potrjuje navedeno korelacijo. Poleg tega pa je treba poudariti, da je po univerzalni deklaraciji o človekovih pravicah¹⁵ tudi varnost človekova pravica (kot vse druge svoboščine). Sodobne družbe se torej soočajo s potrebo po uravnoteženju različnih človekovih pravic. Kompleksnost razmerja med človekovimi pravicami in človekovo varnostjo ponazarja primer boja proti terorizmu. Teroristična grožnja je nesporno ena ključnih groženj evropski varnosti, kar potrjujejo številni napadi in aretacije terorističnih osumljencev. Po podatkih Europol je bilo leta 2006 v Evropi 498 terorističnih napadov.¹⁶ Število napadov je naraslo na več kot 500 leta 2007.¹⁷ Za vse napade in poskuse napadov je značilna uporaba čezmernega nasilja za uresničevanje političnih (predvsem secesionističnih ali verskih) ciljev. Protiteroristično delovanje je postalo prioriteta nacionalnih in mednarodnih varnostnih politik (glej npr. Evropsko varnostno strategijo iz leta 2003, Strategijo zveze NATO iz leta 1999 ipd.). V praksi se izkaže, da je boj proti terorizmu povzročil dokaj veliko poseganje v človekove pravice, ki so zagotovljene z ustavami in mednarodnim pravom. Zdi se, da je občasno prišlo do prioritiziranja človekove pravice po varnosti

pred nekaterimi drugimi človekovimi pravicami in svoboščinami. Pri tem je treba poudariti, da legalno dovoljeno poseganje v človekove pravice niti ni toliko zaskrbljujoče, kot je ilegalno poseganje v človekove pravice in svoboščine v imenu učinkovitejšega boja zoper terorizem. Navedemo lahko številne primere, ko so varnostni organi šli predaleč v želji po lastni učinkovitosti, hkrati pa so kršili človekove pravice: Guantanamo, Abu Graib, tajni zapori CIE, predolgo zadrževanje terorističnih osumljencev, nelegalno prisluškovanje, predaja terorističnih osumljencev v tretje države, kjer je mučenje dovoljeno ipd. Problematičen je tudi pretirano militariziran odziv nekaterih držav na teroristično grožnjo, kar je pripeljalo še do povečevanja terorističnega ogrožanja. V mednarodni praksi je mogoče tudi identificirati številne projekte, programe in mreže, ki delujejo v prid človekove varnosti. V določenih primerih stojijo za projekti posamezne države, skupine držav ali pa kar mednarodna organizacija. V nadaljevanju predstavljamo nekatere ključne primere.⁶ Človekova dimenzija je poleg voja-

ško-politične in ekonomske ter ekološke dimenzije v srcu pristopa in delovanja transatlantske in transevropske varnostne organizacije, Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE). Ključni cilj OVSE je zagotavljati popolno spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spoštovati zakone, promovirati demokratična načela in institucije ipd. Človekova dimenzija izhaja iz helsinškega dekaloga, ki izpostavlja zavezo držav iz časa hladne vojne, da bodo spoštovale človekove pravice in svoboščine, vključno s svobodo izražanja, vere ipd. Tako imenovana tretja košarica OVSE zajema sodelovanje držav na tem področju. Izjemno pomembno je načelo, da zaveza po spoštovanju človekovih pravic in svoboščin ne sodi zgolj v notranje zadeve države udeleženke, temveč je stvar vseh sodelujočih držav. OVSE je za spodbujanje človekove varnosti ustanovila več institucionalnih mehanizmov, poleg tega pa je skrb za človekovo varnost izhodišče številnih terenskih misij. Ključni mehanizem na tem področju je Urad za demokratične institucije in človekove pravice (ODIHR), ki ima naslednje naloge:

- spodbujanje demokratičnih volitev, še posebej prek nadziranja celotnega volilnega procesa,
- zagotavljanje praktične podpore pri utrjevanju demokratičnih institucij in človekovih pravic ter krepitvi civilne družbe in vladavine prava,
- zgodnje obveščanje in preprečevanje konfliktov prek nadziranja uresničevanja obvez v človekovi dimenziji.

Naslednji mehanizem OVSE je predstavnik za svobodo medijev. Njegova naloga je nadzor delovanja medijev, še posebej v luči njihovega svobodnega in nemotnega delovanja.¹⁸ Oba mehanizma imata na voljo širok spekter političnih ukrepov v primeru nespoštovanja zavez v človekovi dimenziji. V praksi se izkaže, da mehanizma delujeta opozorilno in lahko prispevata k izvajanju mednarodnega pritiska na kršilce temeljnih zavez. Tudi EU postaja vedno bolj pomemben dejavnik zagotavljanja človekove varnosti navznoter (v okviru EU) in navzven (v okviru drugega stebra, kjer potekajo operacije kriznega odzivanja). Evropska varnostna strategija¹⁹ je ključni dokument, ki prvič v zgodovini EU izpostavlja širok spekter groženj, s katerim poveže širok spekter ukrepov. V tem smislu gre za strategijo za zagotavljanje evropske varnosti z vidika varnosti držav in človekove varnosti. Kot ključne grožnje izpostavi: terorizem, širjenje orožja za množično uničevanje, regionalne konflikte, razpad držav in organiziran kriminal. V zvezi z ukrepi pa izpostavlja mešanico instrumentov in sredstev, kot so obvešče-

valna, policijska, pravosodna, vojaška in druga. Izpostavlja tudi pomen izgradnje varne okolice EU (npr. Balkan) in načelo multilateralizma in intenzivnega sodelovanja s partnerji. Leta 2007 je skupina znanstvenikov pod vodstvom Mary Kaldor pripravila madridsko poročilo, v katerem je predlagala, da naj postane koncept človekove varnosti ključni koncept varnostnega delovanja EU v prihodnosti. EU je postala globalni varnostni akter, ki posreduje v številnih krizah po svetu. Pristop vojne proti terorizmu ne deluje povsem, kar pa bi se lahko popravilo z vztrajnim sledenjem koncepta človekove varnosti. V ta namen je skupina znanstvenikov predlagala šest načel zunanje varnostne dejavnosti EU:

1. primat človekovih pravic,
2. nujnost zagotovitve legitimne politične oblasti,
3. pristop od spodaj navzgor, kar vključuje angažiranje civilne družbe,
4. učinkovit multilateralizem,

5. integralen regionalen pristop in

6. jasno ter transparentno strateško usmerjanje.

V državah EU (znotraj EU) pa smo po sprejetju haaškega programa leta 2004 priča prizadevanju za vzpostavitev evropskega prostora svobode, varnosti in pravice. Ključni cilj je zagotavljati varnost z minimalnim poseganjem v človekove pravice. Tudi mednarodna obrambna organizacija, zveza NATO, se vedno bolj ukvarja z zagotavljanjem človekove varnosti. Že proces širjenja z novimi članicami v svoji politični dimenziji izpostavlja kriterij demokratičnega političnega sistema in spoštovanja temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Poleg tega pa se vojaki zveze NATO vedno bolj soočajo z nalogami zagotavljanja varnosti za ogrožene skupine ljudi (humanitarne naloge, naloge izgradnje lokalne infrastrukture, pomoč pri razdeljevanju pomoči, ščitenje t. i. varnih območij ipd.). Take aktivnosti se izvajajo v Afganistanu, na Kosovu, v BiH, v primeru večjih naravnih nesreč (npr. cunami v Aziji) ipd.

Mreža za človekovo varnost (Human Security Network) je bila ustanovljena leta 1999. Gre za skupino podobno mislečih držav, ki se prek ministrstev za zunanje zadeve posvetujejo o aktualnih vprašanih človekove varnosti. Članice mreže so: Avstrija, Grčija, Irska, Čile, Kanada, Slovenija, Jordanija, Nizozemska, Mali, Norveška, Švica in Tajsko, Južnoafriška republika pa je opazovalka. Tudi Slovenija je mreži že predsedovala. Bistvo mreže je

zagotavljati pristop človekove varnosti k reševanju kriz in konfliktov. Mreža ima svoj program, ki zajema predvsem področja:

- protipehotne mine in lahke pehotne oborožitve,
- otroci in ženske v oboroženih konfliktih,
- mednarodno kazensko sodišče (njegova vzpostavitev in normalno delovanje),
- razvojna pomoč,
- transnacionalni kriminal,
- preprečevanje izbruha mednarodnih konfliktov,
- varnost humanitarnega osebja,
- boj proti revščini ipd.

Tudi OZN je izjemno pomembna pri zagotavljanju človekove varnosti. Glede na splošni cilj OZN, ki je v zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti, praktično ni aktivnosti te organizacije, ki ne bi bila vsaj posredno povezana s človekovo varnostjo. V njenem okviru je bil ustanovljen sklad za človekovo varnost, iz katerega se financirajo številni projekti na tem področju. Ustanovljena je bila Komisija za človekovo varnost, ki je zastavila program OZN na tem področju. Leta 2003 je delo komisije prevzel Posvetovalni odbor za človekovo varnost.⁶ Poleg navedenih pristopov obstajajo še številni drugi in projekti (npr. japonski pristop), ki pa jih zaradi omejenosti prostora v tem članku ne moremo obravnavati. Bistveno je, da smo prikazali množičnost pristopov in projektov, ki se na tem področju izvajajo po celem svetu.

Zaključek

Spremembe v varnostnem okolju po koncu hladne vojne so prive-

dle do spreminjanja konceptov sodobne varnosti. Ključni referenčni objekt varnosti ni več država, ampak družba in njena temeljna enota — posameznik. Koncept človekove varnosti zajema širok spekter ogrožanja in zagotavljanja varnosti za človeka. Relevantnost koncepta je absolutna in nedvoumna, saj je človekova varnost sčasoma postala osrednje vodilo velikega števila znanstvenih proučevanj in mednarodnih političnih pristopov. Koncept človekove varnosti je koncept prihodnosti, saj v razmišljanje o varnosti prinaša dodatno vrednost, hkrati pa ne zanika tradicionalnega pristopa k varnosti. Zgolj na ta način je v sodobnem svetu možno odgovarjati na številne izzive, ki zajemajo tako klasične kot tudi številne neklasične grožnje.

V svetu obstajajo številni programi in projekti zagotavljanja človekove varnosti. V članku so bili na kratko predstavljeni le nekateri izmed njih. Vseh pristopov je toliko, da jih verjetno sploh ne moremo niti popisati, kaj šele analizirati. Ključni problem v zvezi s tem pa se pojavlja zaradi premajhne kohezivnosti med

številnimi pristopi. Nezadostna povezanost akterjev na terenu je posledica nekoordiniranega načina potrjevanja programov človekove varnosti, poleg tega pa je tudi posledica nekohezivnosti koncepta človekove varnosti. Problem je v tistem, kar po drugi strani štejemo za vrlino koncepta. Koncept se razvija s strani številnih disciplin, kot so ekonomija, ekologija, pravo, človekove pravice, varnostne študije ipd., ki pa med seboj niso v kakšnem posebnem dialogu.

Literatura

1. Prezelj, I. Challenges in Conceptualizing and Providing Human Security. HUMSEC Journal, št. 2, 2008.
2. Prezelj, I. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in varnostni izzivi v sodobni družbi: razreševanje nekaterih terminoloških dilem. Teorija in praksa, let. 38, št. 1, 2000.
3. Jordan, A., Taylor, W. in Mazarr, M. American National Security. Baltimore. The John's Hopkins University Press, 1999.
4. Grizold, A. Obrambni sistem Republike Slovenije. Ljubljana.

- Visoka policijsko-varnostna šola, 1999.
5. Human Development Report 1994. United Nations Development Programme. Oxford. Oxford University Press, 1994.
6. Vogrin, A. Koncept človekove varnosti v mednarodnih odnosih. Ljubljana. FDV, diplomsko delo, 2006.
7. Prezelj, I. Kompleksno ogrožanje varnosti in nastajanje kompleksnih kriz: analiza primera terorističnih napadov na Svetovni trgovinski center v New Yorku in Pentagon. V: MALEŠIČ, Marjan (ur.). Nacionalna in mednarodna varnost: iz obramboslovnih raziskav III. Ljubljana, FDV, 2002.
8. Prezelj, I. Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta. Ljubljana. FDV, 2005.
9. Bajpai, K. Human Security: Concept and Measurement. Indiana. University of Notre Dame. Kroc Institute Occasional Paper (No. 19), 2000.
10. Oberleitner, G. Human Security and Human Rights. Graz. ETC Occasional Paper, No. 8, June 2002.
11. Axworthy, L. Human security: Safety for People in a Changing World. Ottawa, Canada. Department of Foreign Affairs and International Trade, April 29, 1999.
12. Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility. New York, United Nations, 2004.
13. Human Development Report 2007/2008, Oxford. Oxford University Press, 2008.
14. In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All. New York. Report of the Secretary-General, United Nations A/59/2005, 2005.
15. Universal Declaration on Human Rights and Freedoms. New York. General Assembly Resolution 217 A (III), 10 December, 1948.
16. EU Terrorism Situation and Trend Report 2007. EUROPOL. March, 2007.
17. EU Terrorism Situation and Trend Report 2008. EUROPOL. March, 2008.
18. OSCE Handbook. OSCE. Vienna. June 2000.
19. European Security Strategy — A Secure Europe in a Better World. Bruxelles. 12 December, 2003.

ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.
Chengdujska cesta 25
1000 Ljubljana

Nudimo vam **VARNOSTNE ZNAKE** v obliki nalepk in tabel:

- ✓ skladne z veljavno zakonodajo
- ✓ izdelane na kvalitetnih materialih
- ✓ vsebine lahko izdelamo glede na potrebe naročnikov

Več informacij: Fanci Avbelj, T 01 585 51 21, M 041 658 953, E fanci.avbelj@zvd.si

KATALOG VARNOSTNIH ZNAKOV
si lahko ogledate na: www.zvd.si

1. Mednarodni Kongres Medicinskih Izvedencev

1ST INTERNATIONAL CONGRESS OF MEDICAL ASSESSORS

16.-18. APRIL 2009

MARIBOR, HOTEL HABAKUK

Splošne teme

sistemi zavarovanja in postopki ocene invalidnosti v državah EU in izven EU

Glavne teme

ortopedija, fizikalna in rehabilitacijska medicina, ocena invalidnosti in delovno mesto

Stranske teme

nevrologija, kardiologija, onkologija, psihiatrija, MDPŠ ...

KONGRES ŠTEJE ZA KREDITNE TOČKE ZA PODALJŠANJE LICENCE!

Strokovnjaki s področja varnosti pri delu za udeležbo na konferenci prejmejo 15 kreditnih točk.

Udeleženci lahko pridobijo 18 kreditnih točk, ki jih podeljuje Zdravniška zbornica Slovenije.

ORGANIZATORJA /

ZVD

ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.
Institute of Occupational Safety

DODATNE INFORMACIJE /

Strokovni del /
Života Lovrenov, dr. med (ZPIZ)

+386 (0)1 236 35 89
zivota.lovrenov@zpiz.si

Organizacijski del /
Marko Stijepič

+386 (0)1 520 50 85
info@kongres-izvedencev.si

www.kongres-izvedencev.si

Četrtek, 16. april 2009

10.00 – 10.30	Pozdravni nagovori
10.30 – 10.50	Vloga in organizacija ZPIZ-a (Marijan Papež, generalni direktor ZPIZ-a)
10.50 – 11.10	Vloga sektorja za izvedenstvo in postopek invalidizacije (mag. Dean Premik)
11.10 – 11.40	Predstavitev sistemov zavarovanja in postopkov ocene invalidnosti posameznih držav EU in držav izven EU (Češka – Ljiljana Bojicova, M. D.)
11.40 – 12.00	Premor za kavo/čaj
12.00 – 13.00	Predstavitev sistemov zavarovanja in postopkov ocene invalidnosti posameznih držav EU in držav izven EU (Nemčija – dr. Reinhard Legner; Francija – Katia Julienne)
13.00 – 14.30	Kosilo
14.30 – 15.30	Predstavitev sistemov zavarovanja in postopkov ocene invalidnosti posameznih držav EU in držav izven EU (BiH - prim. dr. Meliha Pozderac Memija, dr. med., Hrvaška – Mihovil Rismond)
15.30 – 15.50	Premor za kavo/čaj
15.50 – 17.30	Predstavitev sistemov zavarovanja in postopkov ocene invalidnosti posameznih držav EU, in držav izven EU in zdravstvenega sistema Republike Slovenije (Nizozemska - Wout De Boer, M. D.; predstavnik ZZZS-ja – generalni direktor Samo Fakin, dr. med.)
19.30	Otvoritveni večerni sprejem kongresa

Petek, 17. april 2009

Plenarno zasedanje

09.00 – 09.10	Uvodni nagovor
09.10 – 09.30	Vabljen predavanje "Ortopedski bolnik in ocena invalidnosti" (Prof. dr. Vane Antolič, dr. med., višji svetnik)
09.30 – 11.10	Vratna hrbtenica (prim. mag. Ludvik Travnik, dr. med.) Ledvena hrbtenica (prim. Miro Gorenšek, dr. med.) Poškodbe hrbtenice (Ivan Štraus, dr. med.) Ankilozirajoči spondilitis (asist. mag. Dušan Čelan, dr. med.) Rehabilitacijska obravnava bolnikov z okvaro hrbtenice (prof. dr. Zmago Turk, dr. med.)
11.10 – 11.30	Premor za kavo/čaj
11.30 – 12.45	Okvara mišično skeletnega sistema in pogoji dela (Ljiljana Slejko, dr. med.) Predstavitev kriterijev za ocenjevanje invalidnosti (Gabrijela Dšuban, dr. med.) Ocena invalidnosti na IK I. in II. stopnje (Života Lovrenov, dr. med.) Vloga pooblaščenega zdravnika v postopkih ocenjevanja invalidnosti (mag. Tihomir Ratkajac, dr. med.) Mesto in vloga poklicne rehabilitacije pred oceno IK (asist. mag. Andrejka Fatur Videtič, dr. med.)
12.45 – 14.00	Kosilo

Petek, 17. april 2009

Vzporedne sekcije

Dvorana A

- 14.15 – 15.35 Kolk (asist. dr. Drago Dolinar, dr. med.)
 Koleni (prim. Janez Kurnik, dr. med.)
 Komolec in rama (asist. dr. Oskar Zupanc, dr. med.)
 Zapestje in roka (prim. Boštjan Baebler, dr. med.)
- 15.35 – 15.55 Premor za kavo/čaj
- 15.55 – 17.15 Sindrom karpalnega kanala (prim. asist. mag. Breda Jesenšek Papež, dr. med.)
 Stopalo in gleženj (prim. Anton Tomažič, dr. med.)
 Pomen omejene gibljivosti velikih sklepov (prim. Aleš Demšar, dr. med.)
 Rehabilitacijska obravnava bolnikov z okvaro velikih sklepov (asist. Dragan Lonzarič, dr. med.)

Dvorana B

- 14.15 – 15.30 Uvodno predavanje
 Položaj invalida na delovnem mestu po oceni na IK (mag. Miran Pavlič, dipl. ing. varstva pri delu)
 Metodologija in program ocenjevanja tveganja za varnost in zdravje pri delu (mag. Milan Srna)
 Evalvacija poklicne rehabilitacije odobrene s strani IK (Boris Kramžar, dr. med.)
 Ergonomska prilagajanja delovnega okolja invalidov (Alenka Šešek Pavlin, dipl. inž. geologije)
- 15.30 – 15.45 Premor za kavo/čaj
- 15.45 – 17.00 Psihološki vidiki vračanja delavcev na delovno mesto po oceni na IK
 (doc. dr. Marija Molan, univ. dipl. psihologinja)
 Programska orodja za izračun obremenjenosti pri dvigovanju in prenašanju bremen za delavce, ki jih
 ocenjuje IK (mag. Stanislav Pušnik, dr. med.)
 Vloga strokovnega delavca v postopkih ocenjevanja invalidnosti (mag. Gorazd Vertovšek, dipl. varn. inž.)
 Delovno mesto/ vrsta dela in ocena tveganja kot podlaga za ocenjevanje invalidnosti
 (Andrej Jerše, univ. dipl. org. dela)
 Vloga nemedicinskega izvedenca na senatu (mag. Rudolf Bunc, dipl. varn. inž.)
- 19.00 Večerni sprejem s posebnimi gosti

Sobota, 18. april 2009

Plenarna seja

09.00 – 10.15	Pozne posledice poškodb možganov (prim. mag. Viktorija Košorok, dr. med.) Depresivna stanja (doc. dr. Peter Pregelj, dr. med.) Stanja po zdravljenju Tu dojk in rodil (Olga Cerar, dr. med.) Stanje po miokardnem infarktu (Hrvoje Reschner, dr. med.) Sladkorna bolezen (Karolina Gril – Dolenc, dr. med.)
10.15 – 10.35	Premor za kavo/čaj
10.35 – 12.35	Poklicni voznik in invalidnost (prim. prof. dr. Marjan Bilban, dr. med.) Verifikacija poklicne bolezni (asist. dr. Metoda Dodič Fikfak, dr. med.) Delovna dokumentacija – zanesljivost in zadostnost podatkov (mag. Franjo Velikanje, dr. med.) Zaključek kongresa in podajanje sklepov

1. Mednarodni kongres medicinskih izvedencev

Gre za največji dogodek s področja izvedenstva v Sloveniji. Namen organizatorjev, ZPIZ in ZVD, je poenotenje doktrin, ki so že bile izoblikovane na nivoju izvedencev in prenesti uporabo le-teh na zdravnike in specialiste medicine dela, prometa in športa. Na kongresu bodo tako predstavljena uporabna stališča za izvedence in zdravnike kot uporabnike teh postopkov po posameznih področjih.

Glavna tema kongresa:

- * ocena invalidnosti pri zavarovancih z bolezenskim stanjem s področja ortopedije
- * pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter postopki invalidizacije v sosednjih državah
- * predavanja s področja medicine dela, prometa in športa ter varnosti pri delu

Udeleženci kongresa:

- * izvedenci medicinske in nemedicinske stroke ZPIZ,
- * specialisti medicine dela, prometa in športa
- * imenovani in nadzorni zdravniki ZZZS,
- * sodni izvedenci in izvedenci drugih zavarovalnic in
- * zdravniki družinske medicine

Kongres šteje za kreditne točke za podaljšanje licence.

Udeleženci 1. mednarodnega kongresa medicinskih izvedencev lahko pridobijo 18 kreditnih točk za stalno podiplomsko izpopolnjevanje, ki jih podeljuje Zdravniška zbornica Slovenije.

Strokovnjaki s področja varnosti pri delu za udeležbo na konferenci prejmejo 15 kreditnih točk v skladu s 4. členom Pravilnika o stalnem strokovnem usposabljanju in izpopolnjevanju strokovnih delavcev, ki opravljajo naloge varnosti pri delu.

Pri prijavi do 15. februarja izkoristite 10% popust (405 EUR z vključenin ddv).

Ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalida

Ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalida je sestavni del ohranjanja njegove zaposljivosti in razvijanje možnosti za njegovo zaposlitev. Sodi v izvajanje terciarne preventive, ki je usmerjena k ohranjanju zaposlenosti delavcev kljub njihovi morebitni invalidnosti. Predstavljen je bio-psiho-socialni model kot nova paradigma za oblikovanje programov obravnave, rehabilitacije, ocenjevanja delovne zmožnosti in zaposljivosti, prilagajanja delovnega mesta in okolja, podprt z Mednarodno klasifikacijo funkcioniranja (MKF). Opisana je metoda ERTOMIS (EAM), njena povezanost z MKF in njena uporabnost za ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalida.

AVTOR:
Asist. mag. Andrejka Fatur Videtič
 Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo
 Linhartova 51, Ljubljana

Uvod

Ohranjanje zaposljivosti (zmožnosti za delo) invalidov in razvijanje možnosti za njihovo zaposlitev ter ohranjanje zaposlenosti že zaposlenih invalidov sta kot procesa pomembni sestavini obvladovanja invalidnosti v vsaki razviti družbi. Žal ali pa na srečo še v nobeni državi ni nastal univerzalno uporaben model. Za njuno uspešnost sta namreč pomembni učinkovitost in povezanost skoraj vseh področij, ki pomenijo celovito in uspešno invalidsko varstvo. Številnim sodobnim pristopom/konceptom na tem področju pa je skupno to, da vse bolj upoštevajo: — povezanost strokovnjakov in

služb (sistem izvajalcev različnih strok in nivojev), ki prispevajo podatke o preostali psihofizični funkcijski zmožnosti invalida v okviru sistemskih možnosti,

— vlogo osebe — invalida, uporabnika — njegovo stališče do dela, številne nemedicinske dejavnike, povezane z njim,

— usmerjanje invalida k vrnitvi/vključitvi v delo, njegovo vodenje v strokovnem razvoju in nudenje pomoči pri oblikovanju delovnega razvoja (kariere), s tem povezano pa tudi jasno definirajo vlogo in pomen delodajalca ter ustrezno urejenost delovnih mest.^{1,2}

Tako ne preseneča, da je tudi v Akcijskem programu (API) za invalide vlade Republike Slovenije za obdobje 2007—2013 temu področju razvojno posebej namenjen 5. cilj. Za njegovo doseganje program opredeli 23 ukrepov, med katerimi za namen prispevka navajamo naslednje: spodbujanje zaposlovanja invalidov s težjo zaposlitveno oviranostjo, vzpostavljanje programov izobraževanja, ozaveščanje in obveščanje delodajalcev, zagotavljanje podpore delodajalcem pri razvijanju poklicne kariere zaposlenega invalida in zagotavljanje ustreznih tehničnih pripomočkov in

prilagoditev na delovnih mestih za vse invalide, poenotenje strokovnih meril pri ocenjevanju invalidnosti, ki jih uporabljajo izvedenci pri Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje. Izpostavljamo jih posebej zato, ker je za njihovo izvajanje posebej pomembno prav ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalida. Razsežnost tega strokovnega dela pa kažejo še osnovni statistični podatki o velikosti populacije invalidov, za katero naj bi kot del njene delovne zmožnosti in zaposljivosti presojali tudi ustreznost morebitnega delovnega mesta.

Prispevek obravnava možen pogled na ugotavljanje delovne/zaposlitvene zmožnosti invalida (zaposljivost), ki upošteva tudi delodajalca, in oceno ustreznosti/skladnosti delovnega mesta za invalida z njegovimi lastnostmi kot temelj njegove ustrezne in varne zaposlitve in v kontekstu bio-psiho-socialnega modela ter metodo ERTOMIS kot možen metodološki pristop v okviru navedenega.

Zaposljivost invalida v bio-psiho-socialnem modelu

S prispevkom naj poudarimo, da je ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalida sestavni del ocenjevanja njegove delovne zmožnosti, to pa moramo obravnavati kot temeljno lastnost, ki opredeli, ali ima invalid še ohranjeno svojo zaposljivost. Delovna zmožnost sama po sebi pomeni usklajen odnos med zmogljivostjo (funkcijsko, izvedbeno) in zahtevami dela ter delovnega okolja. Sestavlja jo niz telesnih in duševnih sposobnosti in zmožnosti

človeka, ki so potrebne za izvedbo posameznih delovnih opravil in nalog ob uporabi določenih delovnih sredstev. Pomemben del delovne zmožnosti je vzdržljivost za dejavnike delovnega okolja, ki včasih pomenijo večje tveganje za okvaro zdravja kot delo.³

V strategiji obvladovanja invalidnosti v zvezi z delom postaja vse pomembnejši širši pojem, to je zaposljivost invalida. Zaposljivost oblikuje kompleks različnih lastnosti, ki sodijo na zelo različna področja: lahko na področje funkcijske sposobnosti/zmožnosti osebe (kot posledica okvare zdravja), na področje osebe z njenimi številnimi, tudi "nemedicinskimi" lastnostmi in njene lastne aktivnosti, na področje izvajanja programov poklicne in zaposlitvene rehabilitacije in drugih podpornih programov, možnosti za vključevanje delodajalca in aktivnost lokalne skupnosti ter področje izvajanja ukrepov temeljnega sistema politike zaposlovanja in ohranjanja zaposlenosti posamezne države. Za razvijanje ali ohranjanje zaposljivosti invalida pa ni dovolj ozek medicinski model razumevanja njegovega funkcioniranja kot osebe s trajno

okvaro zdravja. Zanj namreč velja, da je ravnanje v glavnem znano, ob postavitvi diagnoze je postopek odločanja bolj ali manj jasen za večino ljudi (bolnikov) z enako diagnozo (algoritmi). Zato sodobni pristopi ohranjanja zaposljivosti in razvijanja zaposlitvenih možnosti slonijo na bio-psiho-socialnem modelu. V tem modelu je šele možno, da zaposljivost invalida obravnavamo individualno, prilagojeno njegovim lastnostim. Ko postavimo njegovo delovno/zaposlitveno diagnozo, dobljenih rezultatov ne primerjamo s skupino, ki ji oseba kot invalid pripada, pač pa jih za oceno zaposljivosti presojamo individualno. Npr. za bolnika po operaciji zapestja, ki mu je pooperativno ostala tudi kronična bolečina, je v biomedicinskem modelu postopek diagnostičnih preiskav in zdravljenja jasen, bolnika identificira diagnoza obolenja in enaki postopki veljajo za vse bolnike s to diagnozo. Ko pa to skupino analiziramo glede na vrnitev na delo ali glede na zaposljivost posameznika, moramo prepoznati individualne probleme, ki so povezani z njegovim delom in so zanj lahko značilno omejujoči, ni algoritma. Primer: za vse te bolnike velja priporočilo, da na delovnem mestu niso izpostavljeni vibracijam, ki delujejo na roko, v kolikšni meri pa bo to ovira za vrnitev na delo/zaposlitev, je popolnoma individualno pogojeno. S tem pa so povezane tudi različne rešitve, ki lahko obsegajo spremembe v postopku dela in uporabi orodja, premestitev na drugo delovno mesto ali program usposabljanja/izobraževanja za pridobitev novega poklica. Navedeno smer

razvoja na tem področju podpirajo tudi rezultati različnih študij.^{4,5}

Za razvoj in uporabo bio-psiho-socialnega modela se vse bolj uveljavlja Mednarodna klasifikacija funkcioniranja, zmanjšane zmožnosti/invalidnosti in zdravja.⁶ Zajema vsa področja človekovega zdravja in z (ne)zdravjem povezanih stanj, tako da jih lahko sistematično opišemo kot motnjo v zgradbi ali funkciji posameznih organov in organskih sistemov, na nivoju človeka lahko opišemo omejitve učinkovitosti in zmogljivosti njegovega delovanja in sodelovanja, definira tudi dejavnike okolja in omogoča ocenjevanje pozitivnega ali negativnega vpliva le-teh. Dinamično povezovanje vseh navedenih kategorij je lahko osnova tudi za oceno stanja zaposljivosti in zaposlitvenih možnosti invalida. Prav za to strokovno področje je pomembno, da omogoča razvijanje enotnejših meril, s katerimi lahko opredelimo zaposljivost invalidov in vzpodbujamo njihovo vključevanje v programe zaposlitvene in poklicne rehabilitacije za potrebe njihovega zaposlovanja. Kot primer, da je treba razvijati dobro "socialno klimo", je npr. ocenjevanje: če v enem sistemu ocenjevanja zaposljivosti/delovne zmožnosti invalida veljajo zgolj medicinska merila za presojo njegove funkcijske zmogljivosti, v drugem pa se po razširjenem modelu upoštevajo še številni omejujoči dejavniki okolja in osebni dejavniki, bo razkorak v mnenjih silno velik, rešitev v korist invalida pa v nekaterih primerih skoraj nemogoča.

Zaposlitvene možnosti invalidov in vloga delodajalca

Vloga delodajalca pri ohranjanju zaposlenosti invalidov in ustvarjanju delovnih pogojev za njihovo zaposljivost in zaposlitev postaja vse pomembnejša. Pravzaprav je on tisti, ki sam ali s svojimi strokovnimi delavci realizira pogoje, v katerih je možno upoštevati omejitve, ki jih za delavca podajo zdravniki/komisije izvedencev. Sodeluje pri iskanju dela, ki po vsebini, potrebnih veščinah in znanju ustreza invalidu, soglašati mora z morebitnim potrebnim prilagajanjem delovnega časa, s predhodnim delovnim preizkusom, zagotoviti mora tudi podporo sodelavcev ob vrnitvi. Še posebej pri mlajših osebah, ki opravljajo delo s pretežno telesnimi obremenitvami, je pomembno, ali bo delodajalec podprl izobraževanje kot morebitno dobro rešitev. Od njegovega sodelovanja je tudi odvisno, ali bo invalidu možno prilagoditi delovno mesto in okolje, ki naj bi olajšalo vrnitev na delo ali zaposlitev.^{4,1,7} Da so delodajalci pripravljeni na tako sodelovanje, kažejo rezultati analize vprašalnikov 55 oseb, predstavnikov različnih delodajalcev in poklicev. Po njihovi oceni sta ključna dejavnika za uspešno vrnitev na delo oseb s težavami na področju gibal pravočasno zdravljenje in prenos informacij, olajšajo pa jo lahko za ta namen pri-

pravljeni programi na delovnem mestu, učinkovita komunikacija, skupinsko delo, zaupanje in verodostojnost delodajalcev.⁸

Pomembno je omeniti tudi študije, ki ugotavljajo, da so delodajalci premalo seznanjeni z možnostmi, kako, s katerimi programi in aktivnostmi bi lahko povečali zaposlitvene možnosti invalidov¹, da nimajo dovolj informacij in strokovne pomoči za podporo invalidu, za oceno potrebnih prilagoditev in njihovo izvedbo.⁹ Blizu tem ugotovitvam so tudi podatki odgovorov 27 delodajalcev v Sloveniji na vprašanja o poznavanju možnosti za zaposlovanje invalidov in ohranitev njihove zaposlitve.¹⁰

Morda bi skušali iz ugotovitev različnih raziskav z različnimi metodološkimi pristopi povzeti, da celovit okvir za zaposlovanje invalidov vse bolj presega "ergonomski pristop" ali, kot ga nekateri imenujejo, "rehabilitacijski inženiring" ali "prilagoditev dela ljudem s prizadetostmi". S povezovanjem strokovnjakov ožjih strokovnih področij za obvladovanje okvar zdravja invalidov in njihovih posledic, strokovnjakov za področje zaposlovanja invalidov, invalidov, delodajalcev, snovalcev politike zaposlovanja invalidov se vse bolj začena uveljavljati koncept zekološkega modela, od nivoja ocenjevanja potreb invalida za zaposlitev (zaposljivost) dalje. V model so povezani človek,

delovno mesto, družba. Obravnava človeka ostaja pozitivno naravnana k njegovim ohranjenim sposobnostim in zmožnostim. Lastnosti delovnega mesta in družbe avtorji poimenujejo skupaj tudi kot "socialno klimo". Tako kot človek naj bi tudi socialno okolje namreč imelo svoje "osebnostne lastnosti", ki so lahko vzpodbudne (olajševalne) ali pa omejujoče (oteževalne) pri ureničevanju potreb invalida v družbi. Proučevanje pomena "socialne klime" se je še posebno razmahnilo z razvojem podpornega zaposlovanja. Tako da so se izoblikovale tri njene dimenzije ali področja: fizična, socialna in organizacijska ekologija, ki morajo biti za uspešno zaposlovanje invalidov tesno povezane. Njihova razpoložljivost (prilagodljivost) za spremembe, prilagojene zaposlitvenim potrebam invalidov, pa poimenujejo kar količnik prilagodljivosti.¹¹ V ekološkem modelu lahko prepoznamo številne dejavnike, ki sočasno vplivajo na zaposlitveni položaj človeka z različnimi prizadetostmi (kronična, novonastala, zelo ali malo omejujoča), npr. stališče in odzivanje družine, prijateljev, delodajalca, soočanje z ovirami v okolju, s stališči zdravnikov in drugega zdravstvenega osebja, z denarno pomočjo, ki ni vzpodbudna.

Ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalida

Delo moramo kot načrtovano in vsakodnevno aktivnost v okviru zaposlitve obravnavati vsaj okvirno iz dveh razlogov. Prvi je ta, da je z njim povezana ocena produktivnosti/učinkovitosti vsakega delavca, tudi invalida. Drugi je dejstvo, da lahko delovanje številnih dejavnikov, povezanih z delom, vpliva na nastanek in razvoj invalidnosti. Pri ocenjevanju ustreznosti dela in delovnega mesta se torej srečuje dvoje: pričakovanje delodajalca, da bo invalid ustrezno učinkovit delavec, zakon pa od delodajalca zahteva, da ima urejene vse pogoje, s katerimi v okviru zakona o varnosti in zdravju pri delu zagotavlja varovanje zdravja vsem zaposlenim, torej tudi invalidom, čeprav s podzakonskimi akti posebej ne urejajo pogojev za invalide kot posebne skupine delavcev. Ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalida sodi v terciarno preventivo in spet lahko obsega dvoje: zmanjševanje vpliva posledic okvar zdravja invalida na njegovo delovno zmožnost in zmogljivost ter preprečevanje poslabševanja njegovega zdravja zaradi dejavnikov, povezanih z delom in delovnim okoljem. Za primer lahko navedemo rezultate analize 15 študij, s

katero so skušali oblikovati z dokazi podprt model dejavnikov na strani dela in zaposlitve, ki so pomembni za razvoj kronične bolečine in z njo povezane zmanjšane zmožnosti za delo. Kot najbolj vplivna sta se kazala neustrezno urejeno/delavcu neprilagojeno delo in njegova nizka avtonomnost pri delu, kot manj pomemben za razvoj kronične bolečine se je kazal vpliv nezadovoljstva delavca z delom, subjektivno doživljanje težavnosti obremenitev in zahtev dela, težko fizično delo, vrsta delodajalca (privatni/javni sektor), nižji socialno-ekonomski položaj delavca, v študijah je imelo trajanje zaposlitve (dolžina delovne dobe) najbolj variabilno napovedno vrednost.¹² Temeljni pogoj za ohranjanje zdravja vseh delavcev, tudi invalidov, je skladnost med njihovimi lastnostmi in lastnostmi dela, ki ga opravljajo ali ki ga bodo opravljali na delovnem mestu. Naj v tem delu besedila pojasnimo, da je za namen prispevka delovno mesto mišljeno v najširšem pomenu in zajema vse, kar je povezano z izvajanjem dela (skupek del, ki jih delavec opravlja z določenimi delovnimi sredstvi v določenem okolju in delovnih razmerah).

Brez dobre analize dela in delovnega mesta ne moremo dobro oceniti možnosti za zaposlitev delavcev, posledica je zelo splošna ocena njihovih zaposlitvenih možnosti s premalo specifičnih podatkov. In prav tako pomanjkljivo natančni podatki o delu in delovnem mestu najbolj prikrajšajo prav invalide — bodisi kot delavce, ki so pri delodajalcu zaposleni in so zboleli, bodisi ob iskanju ustreznega dela in zaposlo-

vanju. To pa ne pomeni, da bi morala biti dobra analiza delovnega mesta in dela povezana predvsem z lastnostmi in potrebami invalidov. Prav nasprotno. Analiza delovnega mesta je namenjena dobremu poznavanju dela, obremenitev, zahtev in škodljivosti pri tem delu in ne individualnemu delavcu ali invalidu. Velja namreč poudariti, da šele podatki dobre analize delovnega mesta nudijo osnovo za oceno, ali so ocenjeni pogoji delovnega mesta ustrezni tudi za določenega delavca invalida in kaj in kako bi jih lahko prilagodili lastnostim invalida — vse za doseganje njegove ustrezne učinkovitosti pri delu in brez nevarnosti za poslabšanje njegovega zdravstvenega stanja. Če bi sprejeli tako strokovno stališče in dogovor, potem bi po priporočilih Mednarodne organizacije dela (MOD) vsi strokovnjaki, ki sodelujejo v procesu ohranjanja zaposlitve invalida ali postopka njegovega zaposlovanja, morali biti večji (znanje, instrumentarij) tudi ocenjevanja delovnega mesta, če je to sestavni del procesa zaposlovanja posameznega invalida ali ciljne skupine invalidov.¹³

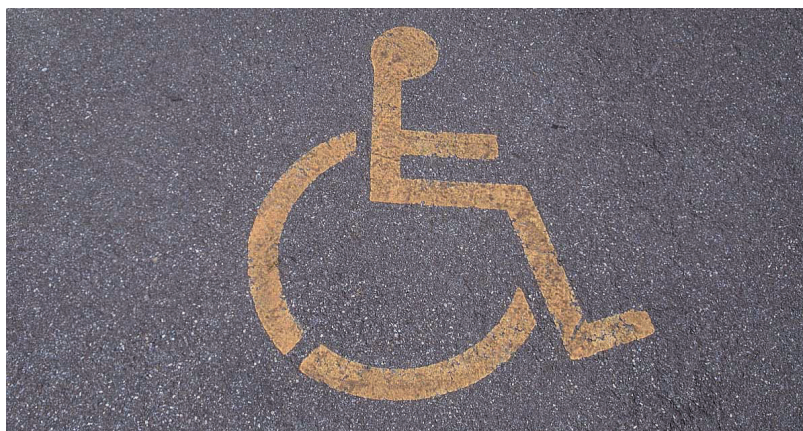
Odločanje o ustreznosti delovnega mesta za invalida v najožjem pomenu besede mora upoštevati tudi lastnosti delavca invalida, saj ocena ustreznosti dejansko pomeni iska-

nje skladnosti med lastnostmi delovnega mesta in dela in lastnostmi invalida. Tudi to ni ravno enostavna naloga strokovnjaka, specialista medicine dela, prometa in športa. Če pri tej oceni podceni lastnosti delovnega mesta in dela, lahko nastane veliko tveganje za preobremenitve invalida pri delu, tudi ustrezne produktivnosti ne bo uspel razviti ali doseči. Če pa prece- ni zahteve delovnega mesta in dela, bo invalid pretirano omejen pri delu, ne bo mu dosegljivo delo, ki bi ga zmogel, za delodajalca bo nezanimiv, morda bo celo prežgodaj upokojen. Zdravniku so pogosto izhod v sili tudi za splošne ocene omejitev v smislu predloga za lažje delo ali splošnih omejitev, ki za dobro zaposlitev ali vrnitev na delo ne zadoščajo. Literatura, ki proučuje ta vidik zdravnikovega ocenjevanja, je kar obsežna, žal pa z zelo raznolikimi pristopi in razdrobljena na različne okvare zdravja, ki pogojujejo invalidnost, in je zato za namen prispevka ne navajamo podrobneje.

Metoda ERTOMIS — pripomoček za ocenjevanje skladnosti lastnosti delovnega mesta in delavca

Če bi združili pomembnost analize lastnosti delovnega mesta in poznavanje lastnosti invalida za

ugotavljanje njune skladnosti za potrebe ohranjanja zaposlenosti invalidov in njihovo zaposlovanje, se jasno kaže koristnost multidimenzionalnega pristopa. Ta ni usmerjen samo k invalidu, temveč krepi in razvija tudi vse z njim povezane podsisteme: družino, socialno okolje/družbo in delodajalca. Opre se lahko na že omenjeni bio-psiho-socialni model, kot je zasnovan z MKF.⁶ Prav MKF je lahko podlaga za razvoj orodja, ki omogoča opis celotne situacije invalida — opis stanja, povezanega z (ne)zdravjem, njegovo funkcijsko stanje, obseg in področja delovanja, sodelovanja ter vse dejavnike okolja in osebne dejavnike, oceni lahko tudi možnosti njihovega spreminjanja. Izkušnje poskusne uporabe celotne klasifikacije za potrebe zaposlovanja invalidov se kažejo kot vzpodbudne.¹⁴ Za namen prispevka je pomembna informacija, da je bila iz Mednarodne klasifikacije okvar, prizadetosti in oviranosti, predhodnice MKF, že razvita metoda kot orodje za ugotavljanje skladnosti med lastnostmi invalida in delovnega mesta, to je metoda ERTOMIS — EAM (Ertomis Assessment Method). Upošteva celovit pristop zaposlovanja invalidov, saj lahko z njo pridobimo podatke/profil invalida in delovnega mesta.^{15,16} Temeljna sestavna dela metode sta profil sposobnosti in profil zahtev. Oba obsegata 65 identičnih karakteristik s področja človekovega delovanja in okolja, pomembnih za delo. Združene so v sedem kategorij: za področje aktivnosti zgornjih in spodnjih udov, osnovni telesni položaji in

gibanja, sposobnost čutil, psihično delovanje, govor in pisanje (kot način komunikacije), vzdržljivost za dejavnike delovnega okolja, sposobnost vodenja. Vsaka karakteristika ima definicijo, ki zagotavlja čim bolj skladno razumevanje, kaj ocenjujemo in na podlagi česa se ocenjevalec odloča za določeno oceno, ne glede na to, kdo je ocenjevalec, ki se je za uporabo metode usposobil (zdravnik, tehnolog, psiholog, delovni terapevt ali drug, za ocenjevanje usposobljen strokovnjak, tim strokovnjakov). Sistem ocenjevalnih stopenj karakteristik upošteva tri osnovne značilnosti izvajanja: kakovost, količino, obseg, za končno oceno pa upošteva še predpisane standarde. Ocenjevalna lestvica obsega 5 stopenj v razponu od 0 do 3. Ocena o pomeni, da ima oseba popolno, normalno sposobnost, delo pa zahteva, da ima delavec to sposobnost popolno, ocena 3 pa pomeni, da oseba sposobnosti/zmožnosti nima, na delovnem mestu pa ni potrebna. Strokovnjak ocenjevalec torej lahko hitro in neposredno ugotavlja skladnost profila sposobnosti in zmožnosti osebe s profilom zahtev delovnega mesta. To je ključna značilnost metode ERTOMIS, ki jo razlikuje od številnih drugih znanih metod, ki so bile razvite bodisi za ocenjevanje na nivoju delavca ali na nivoju delovnega mesta. Naj pou-

darimo, da s primerjavo obeh profilov dobimo hitro informacijo o tem, kje in zakaj nastaja neskladje med zahtevami na delovnem mestu ter delavčevimi sposobnostmi in zmožnostmi. Že to je lahko zadosten podatek za reševanje neskladja, lahko pa je osnova za načrt reševanja neskladja, vključno z uporabo nadaljnjih, bolj selektivnih metod, tudi merskih, na strani delovnega mesta in delavca kot osnova za načrt rešitev. Uporabimo jo lahko za različne populacije delavcev, tudi invalidov, v okviru zaposlovanja, premeščanja/tudi rotacije, za eno delovno mesto ali več različnih, za poznavanje njihovih zahtev, obremenitev in škodljivosti, z njo lahko tudi spremljamo uspešnost in učinkovitost zaposlitve invalida.¹⁷ Uporabnost opisanega možnega multidimenzionalnega pristopa za ugotavljanje zaposlitvenih potencialov zaposlenih invalidov so pokazali rezultati aplikativne raziskave na skupini 50 zaposlenih delavcev, ki so bili v postopku ocenjevanja invalidnosti. Z metodo ERTOMIS je bilo za to skupino oseb možno ugotoviti vrsto in stopnjo dejavnikov na delovnem mestu skladno z njihovo invalidnostjo.¹⁸ Glede na to, da je smer razvoja intenzivno usmerjena k uporabi MKF, skupina strokovnjakov Inštituta za rehabilitacijo RS pripravlja posodobitev metode

ERTOMIS z uporabo vseh nivojev te klasifikacije. Posodobitev bo obsegala povezavo med karakteristikami obeh profilov s karakteristikami MKF in sistematično dopolnitev metode ERTOMIS s podatki, ki posegajo na področje okoljskih in osebnih dejavnikov, ki so za zaposlenost in zaposlitev invalida individualno pomembni.

Zaključek

Ocenjevanje ustreznosti delovnega mesta za invalide je področje, za katero je pomembna sprememba modela, v katerem obravnavamo in zagotavljamo vključenost invalidov v družbo in še posebno v svet dela in zaposlenosti. Bio-psiho-socialni model (lahko socialni, ekološki model) je tisti, ki lahko oblikuje način razmišljanja in delovanja različnih strokovnjakov in služb pri razvijanju programov, metodoloških pristopov in praktično uporabnih orodij z namenom, da delujejo bolj povezano in usklajeno v strategiji razvijanja programov zaposlovanja in zaposlenosti invalidov, v okviru katere:

- naj bi prepoznali vse tiste okoliščine, zaradi katerih invalidi ostajajo nezaposleni;
- je možno enakopravno in aktivno sodelovanje invalidov;
- je možno prilagajanje programov spremembam trga dela in spremembam v ekonomske politike države;
- razvijamo bolj enotna merila, s katerimi lahko opredelimo zaposljivost invalidov in vzpodbujajo vključevanje v programe zaposlitvene in poklicne rehabilitacije za potrebe zaposlovanja invalidov;

— omogoča razvijanje prave vloge in večje sodelovanje delodajalcev v programih zaposlitvene rehabilitacije in zaposlovanja invalidov (ob tem času se kažejo nezainteresirani, dejansko pa s svojimi interesi odrinjeni na stran).

Literatura

1. Westmorland, M. G., Williams, R. Employers and policy makers can make a difference to the employment of persons with disabilities. *Disabil Rehabil* 2002; 24 (15): 802–809.
2. Selander, J., Marnetoft, S.-U., Bergroth, A., Ekholm, J. Return to work following vocational rehabilitation for neck, back and shoulder problems: risk factors reviewed. *Dis Rehabil* 2002; 24 (14): 704–712.
3. Čapeta, R. (ed). *Radna sposobnost i invalidnost*, knjiga 1. Zagreb - Čakovec: Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Samoupravna interesna zajednica mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Zagreb, RO "Zrinski" TIZ Čakovec, 1987: 61.
4. Who returns to work and why? Geneva: International Social Security Association. Research Programme, 2002.
5. Sullivan, M. J. L., Ward, L. C., Tripp, D., French, D. J., Adams, H., Stanish, W. D. Secondary

Prevention of Work disability: Community-Based Psychosocial Intervention for Musculoskeletal Disorders. *J Occup Rehab* 2005; 15 (3): 377–392.

6. International Classification of Functioning, Disability and Health. Geneva: World Health Organisation, 2001.
7. Durand, M. J., Loisel, P. Therapeutic return to work: Rehabilitation in the work place. *Work* 2001; 17: 57–63.
8. Friesen, M. N., Yassi, A., Cooper, Juliette. Return to work: The importance of human interactions and organizational structures. *Work* 2001; 17: 11–22.
9. Unger, D., Kregel, J.: Employers' knowledge and utilization of accommodations. *Work* 2003; 21: 5–15.
10. Fatur Videtič, A., Vidmar, J., Kobal, B., Švajger, J., Wltavsky, Z., Kovač, L. in sod. Analiza izvajanja 102.–105. člena Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v povezavi z ukrepi za spodbujanje zaposlovanja invalidov. Raziskovalna naloga. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo, avgust 2008: 82–90.
11. Rusch, F. R., ed. Supported

employment. Models, methods, and issues. Sycamore: Sycamore PC, 1990: 119–122.

12. Teasell, R. W., Bombardier, C. Employment — related factors in chronic pain and chronic pain disability. *Clin J Pain* 2001; 17 (Supp 4): S39–S45.

13. Heron, R. Job and work analysis. *Guidelines on Identifying Jobs for Persons with Disabilities*. Geneva: International Labour Organisation, 2005.

14. Homa, D. B. Using the International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) in job placement. *Work* 2007; 29: 277–286.

15. ERTOMIS Stiftung. Geminutzige Gesellschaft zur Forderung von Wissenschaft mbH.

16. Kring, R., Stobbe, J., Schian, H.-M. Das EAM - Profilsystem — Fehigheits — und Anforderungsprofile als Entscheidungshilfe im Spannungsfeld zwischen (medizinischer) Rehabilitation und beruflicher Integration. *Rehabilitation* August 1995; 34 (3): XXV–XXXIV.

17. Fatur Videtič, A. ERTOMIS — metode ugotavljanja skladnosti zahtev/obremenitev dela in sposobnosti delavca. V: Pušnik, S. (ed) *Strokovni posvet o analizah delovnih mest*. Rogaška Slatina: Slovensko zdravniško društvo, Sekcija za medicino del, Klinični center, Inštitut za medicino dela, prometa in športa, april 1996: 45–51.

18. Fatur Videtič, A. Evalvacija profila prizadetosti (vrsta in stopnja) oseb z okvaro gibal, obravnavanih v procesu poklicne rehabilitacije. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo, 1998.

Dobra praksa na področju varnosti in zdravja pri delu 2008

Letošnja kampanja evropskega tedna varnosti in zdravja pri delu je posvečena ocenjevanju tveganja. Dvajsetega oktobra letos se je tudi v Sloveniji začela evropska kampanja varnosti in zdravja pri delu, ki bo letos in prihodnje leto namenjena ocenjevanju tveganja. Slogan kampanje je: Zdravo delovno okolje. Dobro za vas. Dobro za vaš posel.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je letos v okviru omenjene kampanje izvedlo že šesto nacionalno tekmovanje za priznanje Dobra praksa na področju varnosti in zdravja pri delu. Namen tekmovanja je, da se s konkretnimi primeri prikažejo koristi upoštevanja dobre prakse na področju varnosti in zdravja pri delu. Priznanji za izjemen in inovativen prispevek k celostnemu obravnavanju ocene tveganja sta letos dobili družbi:

- Revoz, d. d., Novo mesto za primer dobre prakse z naslovom Celostna obravnava ocene tveganja in
- Terme Radenci, d. o. o., družba za turizem, skupaj s Savo Medical in storitve za primer dobre prakse Zdrav, zadovoljen in motiviran sodelavec — najpomembnejša vrednota podjetja.

Aleš Bratož, predsednik uprave Revoza, Marjeta Cotman, bivša ministrica za delo, družino in socialne zadeve, mag. Darko Butina, v. d. direktorja Direktorata za delovna razmerja in pravice iz dela na MDDSZ, Janez Fabijan, Sava Medical in storitve, direktor Kompetenčnega centra varstva, Eva Pintarič, vodja področja varstva pri delu, Sava Medical in storitve, Milan Karoli, direktor Term Radenci, Marija Sraka Šadl, referentka za poslovno odličnost, Terme Radenci

Revoz, d. d., Novo mesto

Revoz, d. d., Novo mesto izvaja ocenjevanje tveganja kot proces stalnega nadzorovanega zmanjševanja tveganj pri delu. Politika delniške družbe namreč določa, da je "izboljšanje varnosti, ergonomije in pogojev dela ena od Revozovih prednostnih nalog". Revoz uporablja oceno tveganja kot orodje za doseganje cilja, ki zahteva "ohranjanje zdravja zaposlenih". Ocena tveganja obsega več etap, in sicer analizo stanja, načrtovanje ukrepov za zmanjševanje tveganj in preverjanje uresničevanja ukrepov. Aktivnosti temeljijo na stalnem spremljanju rezultatov

varnosti in zdravja pri delu. Revoz skrbi za obveščanje zaposlenih o varnem delu in jih vključuje v razpravo o vprašanih varnega in zdravega dela. Temu je zlasti namenjeno tedensko preverjanje varnosti po posameznih obratih in tudi mesečne predstavitve varnega dela na animacijskih sestankih in izvajanje projekta "opazujem = napredujem". Dolgoletna prizadevanja na področju varnosti in zdravja pri delu v tovarni Revoz, d. d., Novo mesto dajejo pozitivne rezultate, saj so se opazno zmanjšale nezgode pri delu, katerih posledica je zaustavitev delovnega procesa, prav tako pa je opazno tudi

precejšnje zmanjšanje odsotnosti z dela zaradi nezgod pri delu.

Terme Radenci, d. o. o., družba za turizem, in podjetje Sava Medical in storitve

Terme Radenci, d. o. o., družba za turizem, obravnava varnost in zdravje pri delu sistematično, proaktivno, odgovorno in celovito. Vodstvo družbe šteje raven varnosti in zdravja pri delu za enega najbolj očitnih kazalcev kakovosti in poslovne zanesljivosti podjetja. Ob tem vlaganja v varnost in zdravje pri delu ne obravnava kot strošek, ampak kot dobro investicijo.

Koncept nenehnega izboljševanja ugodja pri delu vključuje fizično, moralno in socialno dimenzijo. Terme Radenci si poleg tega prizadevajo za zmanjševanje pogostosti poškodb pri delu, dosledno izvajanje preventivnih ukrepov, preprečevanje psihosocialnih tveganj, kot so stres, preprečevanje odvisnosti od psihoaktivnih snovi in iger na srečo. V podjetju Sava Medical in storitve pa so razvili posebno metodologijo za ocenjevanje tveganja, ki omogoča sistematično prepoznavanje nevarnosti. Ocenjevalni kriteriji verjetnosti, resnosti in izpostavljenosti so osnova za določitev stopnje tveganja na delovnih mestih.

Letne revizije ocene tveganja pa so podlaga za določanje prednostnih nalog in investicij v izboljševanje pogojev dela.

Terme Radenci v okviru projekta Zdrav, zadovoljen in motiviran sodelavec — najpomembnejša vrednota podjetja izvajajo več programov in aktivnosti, s katerimi si prizadevajo za stalno izboljševanje zadovoljstva zaposlenih. Družba si poleg tega prizadeva za zmanjševanje pogostosti poškodb pri delu, dosledno izvajanje preventivnih ukrepov, preprečevanje psihosocialnih tveganj, kot je stres, preprečevanje odvisnosti od psihoaktivnih snovi in iger na srečo.

Učinki sistematičnega in celovitega pristopa k obvladovanju tveganja se kažejo tako v zmanjšanju števila nezgod kot tudi poškodb pri delu. Oba prejemnika priznanj bosta sodelovala tudi na evropskem tekmovanju.

Sicer pa so ključni cilji letošnje kampanje:

- posredovati jasno sporočilo, kaj

Aleksandra Klinar Blaznik, predstavnica za odnose z javnostmi, MDDSZ, Aleš Bratož, Milan Karoli, Marjeta Cotman, Tatjana Petriček, vodja sektorja za varnost in zdravje pri delu na MDDSZ, mag. Borut Brezovar, glavni inšpektor za delo

Jože Hauko, predsednik komisije za ocenjevanje kandidatov za priznanje Dobra praksa na področju VZD

je ocenjevanje tveganja,

- odpraviti napačna prepričanja, da gre za zapleten in birokratski postopek, ki ga lahko izvajajo samo strokovnjaki, in

- promovirati vključevanje delavcev in njihovih predstavnikov v postopek ocenjevanja tveganja.

Inšpektorat RS za delo, ki opravlja nadzor nad izvajanjem predpisov s področja varnosti in zdravja pri delu, ugotavlja, da le redki deloda-

jalci še niso sprejeli izjave o varnosti, ne glede na to pa stanje na tem področju ni zadovoljivo.

Delodajalci izjavo o varnosti in ocenjevanju tveganja še vedno pre pogosto obravnavajo kot nepotrebno administracijo oziroma formalnost, ki ji je treba zadostiti zaradi morebitnega inšpekcijskega obiska. Kampanja je zato namenjena predvsem ozaveščanju delodajalcev o pomembnosti ocenjevanja tveganja.

Sklepi in ugotovitve VIII. mednarodne konference Globalna varnost

Na Brdu pri Kranju se je 13. in 14. novembra 2008 odvijalo mednarodno srečanje strokovnjakov s področja varnosti in zdravja pri delu ter varnosti v cestnem prometu. VIII. mednarodna konferenca Globalna varnost je potekala v organizaciji ZVD Zavoda za varstvo pri delu, d. d., Planeta GV in Direkcije RS za ceste – Sveta za preventivo in vzgojo v cestnem prometu ter ob sodelovanju Zbornice varnosti in zdravja pri delu, Združenja medicine dela, prometa in športa in Zveze društev varnostnih inženirjev Slovenije.

Predsednik Zveze društev varnostnih inženirjev Janez Fabijan in direktor ZVD Zavoda za varstvo pri delu, d. d., Miran Kalčič

AVTOR: Marjan Bilban, prim., prof. dr., dr. med.
ZVD Zavod za varstvo pri delu,
Chengdujska cesta 25, Ljubljana
UL MF Katedra za javno zdravje,
Zaloška cesta 4, Ljubljana

Konference se je udeležilo več kot 150 udeležencev, strokovnih delavcev za varnost in zdravje pri delu, pooblaščenih zdravnikov medicine dela, prometa in športa, inšpektorjev za delo in drugih strokovnjakov.

Na konferenci je bilo predstavljenih 68 strokovnih prispevkov strokovnjakov s področja varnosti in zdravja v delovnem okolju ter varnosti v cestnem prometu iz štirih držav. Konferenco so s pozdravnim nagovorom otvorili direktor ZVD Zavoda za varstvo pri delu, d. d., Miran Kalčič, glavni inšpektor za delo mag. Borut Brezovar in predsednik Zveze društev varnostnih inženirjev Janez Fabijan.

Gospod Miran Kalčič je v svojem nagovoru poudaril tradicionalnost mednarodne konference, ki sega v leto 1994. Namen konference je skladen z usmeritvami ZVD Zavoda za varstvo pri delu, tj. zagotavljanje varnih, zdravih in prijaznih delovnih okolij, pri čemer mora stroka prispevati k dvigu ravni varnosti in zdravja pri delu v vseh delovnih okoljih in celotni družbi. Izpostavil je namen konference, ki mora svoje

Uvodni govor direktorja ZVD Zavoda za varstvo pri delu, d. d., Mirana Kalčiča

Mag. Borut Brezovar je poudaril, da tradicija dokazuje vrednost in pomembnost srečanja.

Namen konference je skladen z usmeritvami ZVD: varna, zdrava in prijazna delovna okolja.

Mag. Borut Brezovar je poudaril, da tradicija dokazuje vrednost in pomembnost srečanja.

delo usmeriti predvsem v iskanje poti za pretok informacij, spodbujanje skupnih projektov in izmenjavo primerov dobre prakse ter na potrebo skupnega delovanja strokovnjakov, raziskovalcev, zakonodajalca in izvajalcev, skratka povezovanju med znanostjo, stroko in prakso, vse z namenom zagotavljanja čim bolj zdravih in varnih delovnih okolij. Vlaganje v varno in zdravo delo ne sme biti razumljeno le kot stro-

šek z vidika delodajalca, saj je ob tem treba upoštevati stroške, ki nastajajo delodajalcem neposredno in posredno v sistemih socialnih zavarovanj zaradi poškodb pri delu in poklicnih boleznih ter zaradi neustreznosti delovnih mest. Posebej je izpostavil pomen obravnavnih tem s področja invalidnosti in vse večji pomen proučevanja stresa, izgorelosti in mobinga v delovnem okolju ter najširših huma-

nizacijskih ukrepov, vključno z ergonomijo delovnega okolja. Izpostavil je tudi pomen in potrebo vzpostavitve diferencirane prispevne stopnje, formiranje zavarovalnice za varnost in zdravje pri delu ter delo in kompetence Sveta Vlade RS za varnost in zdravje pri delu, ki naj bi postal pomembno torišče usmeritev, razvoja in spremljanja stanja celotnega področja varnosti in zdravja v delovnem okolju.

Posvet občinskih svetov za preventivo v cestnem prometu

Mag. Borut Brezovar je v svojem pozdravu poudaril, da tradicija dokazuje vrednost in pomembnost srečanja. Izpostavil je črno statistiko nezgod v delovnem okolju in tudi v prometu ter pokazal na podcenjevanje različnih tveganj, ob tem da ugotavljamo, da zakoni in pravilniki, ki opredeljujejo področje, niso slabi, so pa pogosto narobe razumljeni in neupoštevani. Izpostavil je tudi pomen zavedanja in potrebnih aktivnosti zaradi starajoče se delovne populacije in naloge, ki nas na tem področju še čakajo.

Gospod Janez Fabijan je v svojem nagovoru poudaril, da sta varno in zdravo delo temeljna človekova pravica, temeljna vrednota sodobne družbe in postavljata merila uspešnosti in načrtovanja razvojnih strategij. Izpostavil je pomen preventivnega pristopa na slehernem delovnem mestu in razvoj kulture preprečevanja tveganj, postavitev vrednot, na katerih vodstva razvijajo in uveljavljajo varnostno kulturo, ki mora postati del podobe vsakega podjetja.

Uvod v drugi dan sta s svojo prisotnostjo in pozdravnim nagovorom obogatila tudi predstojnik oddelka za tehniško varnost Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo dr. Mitja Kožuh in evropski poslanec prof. dr. Mihael Brejc.

Dr. Mitja Kožuh je v svojem nagovo-

ru izpostavil vlogo človeškega dejavnika v povzročitvi nezgod. S tveganji se srečuje človeštvo v vsej svoji zgodovini. Poznamo vzroke tveganj, tudi modele izobraževanj, toda za odpravo teh tveganj nismo usposobljeni oziroma se s tem ukvarjamo, šele ko do nezgode že pride. Tveganjem se lahko izognemo na več načinov — poznani so zakonski, psihološki ali inženirski pristopi, žal pa noben ni celovit. Zato je treba zgraditi sistem varnostne kulture z ustrezno zakonodajo, organiziranostjo in nenehnimi preverjanji in izboljšavami.

Dr. Miha Brejc je v svojem nagovoru predstavil strategijo skupnosti 2007–2012 za zdravje in varnost pri delu. Raven zdravstvenega varstva pri delu je v posameznih državah zelo različna. Strategija izpostavlja potrebnost višje stopnje varnosti in zdravja pri delu v panogah, ki

so glede varnosti in zdravja bolj izpostavljene in tvegane. V panogah, kjer so tveganja manjša, in tudi pri malih podjetjih (samozaposlenih ...) pa je lahko raven varnosti in zdravja enostavnejša in z manj administrativnimi ovirami. Ekonomska uspešnost ne more biti deljena od varnosti in zdravja pri delu. Več je treba storiti za enakopravnost spolov v sistemu zaposlovanja, dela in plačila za delo. Pomemben poudarek je dan v strategiji tudi rehabilitaciji invalidov in njihovemu vračanju v delovni proces. Izpostavljajo tudi delo in zaposlovanje imigrantov (tujih delavcev), kajti prav ti so med najpogostejšimi ponesrečenci v delovnem okolju. Izobraževanje delavcev bi moralo biti bistveno enostavnejše in bolj specifično, tako da ga delavci razumejo in sprejemajo. Vsekakor pa bi morali dati večji poudarek preven-

Med razpravo: Jelka Klemenc, Občina Prevalje, SPVCP, Franjo Kozel, Mestna občina Ptuj, SPVCP, Bojan Žlender, Direkcija RS za ceste, SPVCP, in Andrejka Črtanec, Občina Komenda

tivnim aktivnostim na vseh nivojih varnosti in zdravja pri delu, kajti stroški preventive so dokazano nekajkrat manjši kot stroški kurative. Pri vseh teh aktivnostih je dan prav poseben poudarek delovni inšpekciji, tudi sindikatom, za katere ugotavljajo, da so v svojih prizadevanjih za varnost in zdravje pri delu bistveno premalo učinkoviti.

Tuji in slovenski strokovnjaki so predstavili svoje prispevke v tematikah, razdeljenih v 11 plenarnih oziroma sekcijah sklopov:

- ravnanje z invalidnostjo,
- individualna varnost v sistemu globalne varnosti,
- ocenjevanje delazmožnosti na invalidski komisiji,
- stres in izgorelost,
- mobing,
- ergonomija delovnega okolja,
- prometna varnost — primeri dobre prakse — lokalna raven,
- mobilnost starejših udeležencev

- cestnega prometa,
- preventiva poškodb pri delu, športu in rekreaciji,
- ocenjevanje tveganja v delovnem okolju,
- tehnična varnost.

Udeleženci konference so se seznanili z novostmi na področju varnosti in zdravja pri delu ter varnosti v cestnem prometu in izmenjali izku-

šnje s strokovnjaki, praktiki.

Sekcija, ki je bila usmerjena na področje varnosti cestnega prometa, pa je potekala še v med seboj tesno povezanih štirih delih:

- primeri dobrih praks pri izvajanju akcij in projektov na lokalni ravni,
- mobilnost najbolj ranljivih starostnih skupin (otroci, mladostniki, starostniki),
- nove tehnologije za varnost v cestnem prometu in
- vloga društev, civilnih gibanj in drugih organizacij za zagotavljanje večje varnosti.

Na konferenci je bilo sprejetih precej sklepov in ugotovitev, s katerimi bomo seznanili pristojna ministrstva (delo, zdravje, šolstvo, znanost, notranje zadeve, promet in javno upravo) in inšpekcije ter zainteresirane na področju varnosti in zdravja pri delu.

Fotografije: DRSC - SPV, Saša Žebovec in arhiv Save

ZNANSTVENA PRILOGA SCIENCE SUPPLEMENT

UREDNIK/EDITOR:

prim. prof. dr. Marjan Bilban,
dr. med.

Asis. dr. Maja Meško
Kontrola zračnega prometa
Slovenije, d. o. o.,
Kotnikova 19 a, Ljubljana

Deborah Valentinčič
IZC Park, Delpinova 5, Nova Gorica

Izr. prof. dr. Mateja Videmšek
Fakulteta za šport
Gortanova ulica 22, Ljubljana

Asis. dr. Suzana Mlinar
Univerza v Ljubljani,
Visoka šola za zdravstvo
Poljanska 26a, Ljubljana

Mag. Zlatka Meško Štok
Fakulteta za management Koper
Cankarjeva ulica 5, Koper

Izr. prof. dr. Damir Karpljuk
Fakulteta za šport
Gortanova ulica 22, Ljubljana

Vsebina - Contents

RAZLIKE V GIBALNI DEJAVNOSTI, ZDRAVSTVENEM STANJU IN ŽIVLJENJSKEM SLOGU GLEDE NA INDEKS TELESNE MASE ZAPOSLENIH V HITOVI IGRALNICI PARK

POVZETEK

Namen raziskave je bil ugotoviti razlike v socialno-demografskih spremenljivkah, spremenljivkah kakovosti življenja, gibalne dejavnosti, zdravstvenega stanja in življenjskega sloga zaposlenih v Hitovi igralnici Park glede na indeks telesne mase. V vzorec je bilo zajetih 251 (47,4 % moških in 52,6 % žensk) zaposlenih. Vzorec spremenljivk je vseboval socialno-demografske značilnosti, gibalno dejavnost, zdravstveno stanje in življenjski slog. Za analizo podatkov so bili uporabljeni osnovni statistični parametri in CHI2. Ugotovljeno je bilo, da je med moškimi več tistih s povečano telesno težo in tudi več tistih, ki so zadovoljni s svojo telesno težo. Med ljudmi, ki opravljajo delo za določen čas, prevladujejo ljudje z vrednostmi ITM pod 18, med zaposlenimi za nedoločen čas pa tisti z vrednostmi ITM 25–29. Debele osebe navajajo več težav z zdravjem, čeprav zaužijejo manj tablet proti bolečinam. Med ljudmi z vrednostmi ITM pod 18 prevladujejo kadilci.

Ključne besede: ITM, gibalna dejavnost, zdravstveno stanje, življenjski slog

DIFFERENCES IN SPORTS ACTIVITY, HEALTH CONDITION AND LIFESTYLE OF CASINO PARK EMPLOYEES BY THEIR BODY MASS INDEX

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the differences in socio-demographic characteristics as sports activity, health condition and lifestyle of Casino Park employees depending on body mass index. The study included 251 employees. Data analysis was done using basic statistical parameters and CHI2. The results of the study have shown that there are more overweight men in comparison with women. Men tend to be more satisfied with their body weight than women. Among people who are engaged for a fixed period dominated by people with a BMI below 18 and among those who are engaged for an indefinite period by people with a BMI between 25 and 29. People with obesity have more health problems, although less consumed painkiller tablets. Among people with BMI below 18 is dominated by smokers.

Key words: BMI, sports activity, health condition, lifestyle

Razlike v gibalni dejavnosti, zdravstvenem stanju in življenjskem slogu glede na indeks telesne mase zaposlenih v Hitovi igralnici Park

1 Uvod

Velika stopnja in naraščanje prevalence debelosti je najbolj razširjen problem zdravja v razvitih državah. Številne študije kažejo, da ima četrtna do tretjina ljudi, starih 25–60 let, čezmerno telesno maso (Bilban 2001). Pomanjkanje telesne aktivnosti je pogostejši dejavnik nastanka debelosti kot zaužitje (pre)velike količine hrane. Zato naj bi bila športna dejavnost sestavni del vsakega shujševalnega programa (Fogelholm in Kukkonen Harjula 2000). Energija, ki jo vnesemo v telo v obliki hrane, mora biti enaka njeni porabi (Hlastan Ribič 2003). Športna vadba vpliva na sestavo telesa — razmerje med mišičnim in maščobnim tkivom. Po končani športni vadbi se presnova v organizmu začasno poviša. Kalorije se ne porabljajo le med aktivnostjo, temveč tudi po njej — prav zaradi povečane presnove po naporu. Gre za fenomen večje porabe kisika po naporu med regeneracijo (Wilmore in Costill 1994; Karpljuk, Dervišević, Videmšek, Bevc, Novak, Rožna in Štihec 2003). Povečana poraba kalorij med obremenitvijo mišic povzroča tudi zmanjšanje telesne teže, kar zmanjšuje motnje pri presnovi maščob.

2 Prehrana v današnjem času in športna dejavnost

Telesna dejavnost vpliva na energijsko bilanco in uravnavanje telesne teže ter na preprečevanje debelosti, ki je velik dejavnik tveganja za nastanek sodobnih bolezni (Hlastan Ribič 2003). Ustrezna zdrava prehrana s svojimi sestavinami zagotavlja zadovoljivo oskrbo organizma s hranljivimi snovmi, potrebno energijo in tudi primerno količino varovalnih snovi. Poleg kakovosti živil in količine zaužitih hranljivih snovi je pomemben tudi ritem prehranjevanja, način priprave in način uživanja hrane (Zaletel Kragelj, Pavčič, Koch idr. 2004). Z nezdravo prehrano mislimo na neustrezno hranilno in energijsko vrednost zaužite hrane, uporabo neustreznih in celo nepravilnih načinov priprave ter nepravilen ritem dnevnega uživanja hrane. Poseben problem so nezdravi prehranjevalni vzorci, kot sta "hitra prehrana" in uživanje energijsko bogate hrane (Koch 2002; Lainščak, Fras in Zaletel Kragelj 2005). Za običajen delovni dan potrebuje odrasel človek, ki dela v dopoldanskem času, za zajtrk in dopoldansko mali-

co 40 % dnevne količine energije, prav tako 40 % za kosilo in popoldansko malico ter 20 % za večerjo. Primeren presledek med obroki je 2–3 ure (Koch 2002). Pravilen ritem prehranjevanja naj bi obsegal 3–6 dnevnih obrokov; 3 glavne obroke (zajtrk, kosilo, večerjo) in 1–3 dopolnilne obroke (malica). Količinsko obroki naj ne bi bili preobilni, saj pogosti manjši obroki hrane podaljšajo čas absorpcije hranil. Med obroki naj bi bili 3- do 4-urni presledki, zadnji obrok pa naj bi bil 2–3 ure pred spanjem (Zaletel Kragelj idr. 2004).

Splošno zmanjšanje telesne aktivnosti pri istočasno enaki količini zaužitih kalorij povzroča povečanje splošne količine maščobnega tkiva v telesu. Vendar ugotavljajo, da v odnosu absolutna moč — mišična masa ni razlik med moškimi in ženskami (Karpljuk, Švent, Ceci Erpič idr. 2001). Pri moških se odvečno maščobno tkivo kopiči predvsem v trebušnem delu, pri ženskah pa običajno na nadlahtnici, stegnih in zadnjici (Karpljuk idr. 2003). Obseg pasu predstavlja tveganost za nastanek metabolnih bolezni in bolezni srčno-žilnega sistema, kadar je obseg pasu večji kot 95 centimetrov pri moških in 80 centimetrov pri ženskah. Tveganost se znatno poveča, kadar je obseg pasu pri moških več kot 100 centimetrov in pri ženskah več kot 90 centimetrov (Knai in Robertson 2002).

3 Opredelitev debelosti s pomočjo vrednosti indeksa telesne mase (ITM)

Svetovna zdravstvena organizacija opredeljuje debelost in njene vplive na zdravje s pomočjo vrednosti indeksa telesne mase (ITM kg/m), kot kaže tabela 1. Vrednosti ITM določimo tako, da telesno maso v kilogramih delimo s kvadratom telesne višine v metrih (Wirtschaftsdienst 1988; povzeto po: Kozier, Erb, Berman idr. 2004). Optimalne vrednosti ITM so med 19 in 22. Še sprejemljive vrednosti so do 25, predvsem če niso prisotni dejavniki tveganja (povišan krvni tlak, povišana raven holesterola v krvi, sladkorna bolezen). Vrednosti ITM nad 30 pomenijo debelost, pri kateri ogroženost strmo narašča (Karpljuk idr. 2003).

4 Prehranjevalne navade

Prehranjevalne navade predstavljajo le en element življenjskega sloga. Zavedati se je treba, da spre-

Telesna teža	Vrednosti	Ogroženost za zdravje
Prenizka	< 18,49	Zvečana
Optimalna	18,50–24,99	/
Čezmerna	25,00–29,99	Zvečana
Debelost, 1. razred	30,00–34,99	Velika
Debelost, 2. razred	35,00–39,99	Zelo velika
Debelost, 3. razred	> 40,00	Izjemno velika

Tabela 1: Ogroženost zdravja zaradi debelosti (Wirtschaftsdienst 1988)

membra prehranskih navad nima samo kratkoročnih, ampak tudi dolgoročne učinke. Kajenje, uživanje alkoholnih pijač ter stopnja in rednost telesne dejavnosti so dejavniki, ki se tesno prepletajo s prehranjevalnimi vzorci ljudi in imajo tudi pomemben vpliv na zdravje (Zaletel Kragelj, Pavčič, Koch idr. 2004). Zaletel Kragelj, Pavčič, Koch idr. (2004) so ugotovili, da se med odraslimi Slovenci nezdravo prehranjuje 46,5 % odraslih. Moški (57,8 %) se pogostejše nezdravo prehranjujejo kot ženske (37,1 %). Najvišji odstotek ljudi, ki se nezdravo prehranjujejo, je v starostni skupini 30–39 let. Ugotavljajo, da se aktivno zaposleni prebivalci prehranjujejo precej bolj nezdravo (49,0 %) kot nezaposleni, študentje in upokojenci (39,8 %). V kmečkem okolju (49,8 %) se prehranjujejo nekoliko bolj nezdravo kot v mestu (44,3 %). Fras, Maučec Zakotnik in Zaletel Kragelj (2004) so ugotovili, da je med odraslimi ženskami 2,1 % tistih, ki imajo vrednosti ITM do 18,4; 53,3 % ima vrednosti ITM 18,8–24,9; 30,9 % ima vrednosti ITM 25–29,9; 13,8 % pa ima vrednost ITM 30 in več. Debelost začne naraščati v starostni skupini 35–39 let. Odraslih žensk, ki so debele, je več kot 50 %. Debelost narašča do starostne skupine 55–59 let. Ugotovili so tudi pogostejše kajenje med debelimi odraslimi osebami. Mnogi niso zadovoljni s svojim telesom niti s svojo zunanjo podobo in zato ostajajo brez vsake telesne aktivnosti (Mlinar 2007). Telo je večni instrument, skozi katerega se zrcali naš odnos do sebe, drugih, sveta, do lepega (Zagorc 2003). Osrednji namen raziskave je bil ugotoviti razlike v socialno-demografskih spremenljivkah, spremenljivkah kakovosti življenja, gibalne dejavnosti, zdravstvenega stanja ter življenjskega sloga zaposlenih v Hitovi igralnici Park glede na indeks telesne mase (ITM).

5 Metode

5.1 Vzorec merjencev

V raziskavo smo zajeli 251 (47,4 % moških in 52,6 % žensk) zaposlenih v Hitovi igralnici Park, starih od 18 do 58 let ($M = 34,86$; $SD = 9,09$). Med zaposlenimi je 113 (45 %) samskih, od tega 68 žensk in 45 moških. Poročenih je 84 (33,5 %) ljudi, od tega 34 žensk in 50

moških. V izvenzakonski skupnosti živi 34 (13,5 %) ljudi, od tega 18 žensk in 16 moških. Razvezanih je 17 (6,8 %) ljudi, od tega 10 žensk in 7 moških. Ovdoveli so 3 ljudje, od tega 2 ženski in 1 moški.

5.2 Vzorec spremenljivk

Zaposleni v Hitovi igralnici Park so bili izprašani z anketnim vprašalnikom Športna dejavnost in življenjski slog zaposlenih v Hitu, igralnici Park. Pred izpolnjevanjem so bili seznanjeni z vprašalnikom, poleg tega pa so bila vprašalniku priložena navodila za izpolnjevanje. Anonimnost je bila zagotovljena.

5.3 Metode obdelave podatkov

Za statistično analizo je bil uporabljen program SPSS – 15.0. Rezultati so predstavljeni tekstovno ter v obliki tabel in slike. Za obdelavo podatkov so bile uporabljene naslednje statistične metode: računanje osnovnih postopkov opisne statistike posameznih spremenljivk; CH12 za ugotavljanje razlik v transformirani spremenljivki ITM in zadovoljstvu s telesno težo glede na spol; CH12 za ugotavljanje razlik v socialno-demografskih spremenljivkah, spremenljivkah kakovosti življenja, gibalne dejavnosti, zdravstvenega stanja in življenjskega sloga glede na transformirano spremenljivko ITM. Spremenljivko ITM smo transformirali tako, da smo združevali ljudi glede na njihove vrednosti ITM v štiri skupine. Tako smo oblikovali skupino ljudi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18,49; skupino ljudi, ki imajo vrednosti ITM med 18,50 in 24,99, skupino ljudi, ki imajo vrednosti ITM med 25,00 in 29,99, ter skupino ljudi, ki imajo vrednosti ITM 30,00 in več. Statistično značilnost smo preverjali na ravni 5-odstotnega tveganja ($p = 0,05$).

6 Rezultati

V poglavju Rezultati smo uporabili kratice, ki jih pojasnjujemo v obliki legende:

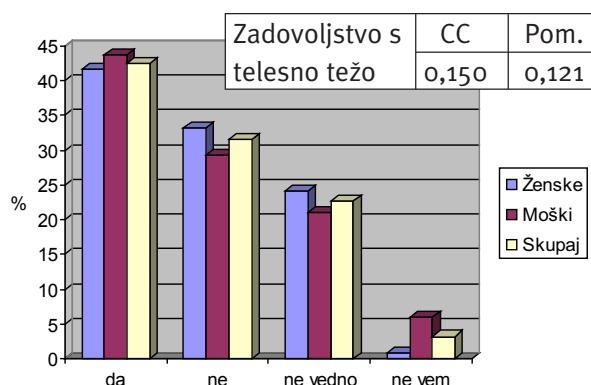
- **N** število ljudi
- **M** aritmetična sredina
- **SD** standardna deviacija
- **CC** kontingenčni koeficient
- **Pom.** statistična značilnost

ITM	Frekvenca			%		
	Ženske	Moški	Skupaj	Ženske	Moški	Skupaj
Manj kot 18.49	13	0	13	9,9 %	0	5,2 %
18.50—24.99	96	61	157	73,3 %	51,3 %	62,8 %
25.00—29.99	21	53	74	16,0 %	44,5 %	29,6 %
30.00 in več	1	5	6	0,8 %	4,2 %	2,4 %
Skupaj	131	119	250	100,0 %	100,0 %	100,0 %
ITM CC	Pom.	Tabela 2: Prikaz vrednosti ITM				
0,358	0,000					

Med zaposlenimi v Hitovi igralnici Park ima 157 (62,8 %) ljudi vrednost ITM 18.50—24.99, od tega 96 (73,3 %) žensk in 61 (51,3 %) moških (tabela 2). Vrednost ITM pod 18.49 ima 13 (9,9 %) žensk. Vrednost ITM 25.00—29.99 ima 74 (29,6 %) ljudi, od tega 21 (16,0 %) žensk in 53 (44,5 %) moških. Vrednost ITM nad 30.00 ima 6 (2,4 %) ljudi, od tega 1 (0,8 %) ženska in 5 (4,2 %) moških. Med spoloma smo ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$) v indeksu telesne teže.

S telesno težo je zadovoljnih 107 (42,6 %) ljudi, od tega 55 (41,7 %) žensk in 52 (43,7 %) moških (slika 1). S telesno težo ni zadovoljnih 79 (31,5 %) ljudi, od tega 44 (33,3 %) žensk in 35 (29,4 %) moških. S telesno težo ni vedno zadovoljnih 57 (22,7 %) ljudi, od tega 32 (24,2 %) žensk in 25 (21,0 %) moških. Ali so s telesno težo zadovoljni, ne ve 8 (3,2 %) ljudi, od tega 1 (0,8 %) ženska in 7 (3,2 %) moških. Med spoloma nismo ugotovili statistično značilne razlike ($p = 0,121$) v zadovoljstvu s telesno težo.

S CHI2 smo ugotovili statistično značilne razlike v spolu ($p = 0,000$), starosti ($p = 0,000$), zakonskem stanu ($p = 0,000$), možnostih športne dejavnosti, ki jih nudi Hit ($p = 0,032$), med boleznimi v zadnjem času ($p = 0,000$), v pogostosti kajenja ($p = 0,043$), pogostosti uživanja tablet proti bolečinam ($p = 0,017$) in v zadovoljstvu s telesno težo ($p = 0,000$) glede na ITM, kar prikazuje tabela 3.

Slika 1: Zadovoljstvo s telesno težo

Pri spolu smo glede na ITM s CHI2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$). 13 žensk ima vrednosti ITM manj kot 18.49, 96 žensk ima vrednosti ITM 18.50—24.99, 22 žensk pa ima večji ITM od 25.00. Med moškimi jih je 61 z vrednostmi ITM 18.50—24.99 in 63 moških z vrednostmi ITM nad 25.00.

Pri starosti smo glede na ITM s CHI2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$). Kar 69,2 % žensk ima vrednosti ITM manj kot 18.49. V starostni skupini do 30 let ima 36,9 % ljudi vrednosti ITM 18.50—24.99 in 47,8 % ljudi v starostni skupini 31—40 let. Vrednosti ITM 25.00—29.99 ima 54,1 % ljudi starostne skupine 31—40 let in 23,0 % ljudi starostne skupine 41—50 let. 13,5 % ljudi pa je starejših od 51 let. Vrednosti ITM nad 30.00 ima tako 33,3 % ljudi, starih 31—40 let, kakor tudi starih 41—50 let. Presenetljivo je, da ima kar 16,7 % ljudi vrednosti ITM nad 30.00 tako v starostni skupini do 30 let kot tudi v skupini starejših od 51 let.

Pri zakonskem stanu smo glede na ITM s CHI2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$). Med samskimi ljudmi ima kar 92,3 % vrednosti ITM pod 18.49, 54,8 % ima vrednosti ITM 18.50—24.99, 17,6 % samskih ljudi ima vrednosti ITM 25.00—29.99 in kar 33,3 % ima vrednosti ITM nad 30.00. Med poročenimi ljudmi prevladujejo tisti z vrednostmi ITM 25.00—29.99, teh je 58,1 %. Vrednosti ITM nad 30.00 ima 50,0 % poročenih ljudi. V izvenzakonski skupnosti je 15,9 % ljudi z vrednostmi ITM 18.50—24.99 in 16,7 % ljudi z vrednostmi ITM nad 30.00.

V delovnem razmerju smo glede na ITM (tabela 4) s CHI2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$). Med ljudmi, ki so zaposleni za določen čas, ima 23,1 % vrednosti ITM pod 18.49 in kar 16,7 % ljudi ima vrednosti ITM nad 30.00. Med ljudmi, ki so zaposleni za nedoločen čas, jih ima 90,5 % vrednosti ITM 25.00—29.99, 66,7 % ljudi pa ima vrednosti ITM nad 30.00. Med ljudmi, ki delajo po pogodbi, ima 7,7 % vrednosti ITM pod 18.49. Med študenti je 38,5 % z vrednostmi ITM pod 18.49 in 16,7 % z vrednostmi ITM nad 30.00. V načinu dela smo glede na ITM (tabela 5) s CHI2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,050$).

Spremenljivke	ITM	
	CC	Pom.
Spol	0,358	0,000
Starost	0,392	0,000
Izobrazba	0,183	0,196
Zakonski stan	0,406	0,000
Delovno razmerje	0,330	0,000
Urnik dela	0,168	0,298
Zadovoljstvo na delovnem mestu	0,081	0,949
Način opravljanja dela	0,279	0,050
Način preživljanja prostega časa	0,585	0,145
Pogostost ukvarjanja s športno dejavnostjo	0,262	0,240
Možnosti športne dejavnosti, ki jih nudi Hit	0,229	0,032
Udeležba v športnih dejavnosti, ki jih nudi Hit	0,554	0,493
Ukvarjanje z redno telesno dejavnostjo	0,096	0,507
Način ukvarjanja s športno dejavnostjo	0,119	0,730
Čas neprekinjene hoje	0,167	0,623
Čas dnevnega skupnega sedenja v zadnjem tednu	0,347	0,548
Vpliv športne aktivnosti na počutje na delovnem mestu	0,154	0,415
Osebna ocena zdravstvenega stanja	0,191	0,391
Osebna primerjava zdravstvenega stanja z drugimi enake starosti	0,170	0,587
Bolezni v zadnjem času	0,815	0,000
Pogostost doživljanja stresa	0,264	0,094
Pogostost kajenja	0,223	0,043
Pogostost uživanja alkoholnih pijač	0,156	0,395
Pogostost uživanja tablet proti bolečinam	0,241	0,017
Povezanost bolečin z delovnim mestom	0,207	0,261
Zadovoljstvo s telesno težo	0,359	0,000
Želena športna dejavnost zaposlenih v Hitovi igralnici Park	0,584	0,888

Tabela 3: Statistične razlike v socialno-demografskih spremenljivkah, spremenljivkah kakovosti življenja, gibalne dejavnosti, zdravstvenega stanja in življenjskega sloga glede na transformirano spremenljivko ITM

Med ljudmi, ki opravljajo sedeče delo, imajo v 15,4 % vrednosti ITM manj kot 18.49, 17,2 % ljudi, ki ima sedeče delo, ima vrednosti ITM 18.50–24.99, kar 16,7 % ljudi ima vrednosti ITM nad 30.00. Ljudje, ki opravljajo stoječe delo, imajo v 16,6 % vrednosti ITM 18.50–24.99 in v 28,4 % vrednosti ITM 25.00–29.99. Med ljudmi, ki veliko hodijo, prevladujejo tisti, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49 (38,5%).

Ljudje, ki imajo pogosto prisilno držo, imajo v 50,0 % vrednosti ITM nad 30.00, v 23,1 % pa manj kot 18.49. Med ljudmi, ki opravljajo kombinacijo vseh opisanih načinov dela, je 23,1 % tistih, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, 31,8 % ljudi ima vrednosti ITM 18.50–24.99, 36,5 % ljudi ima vrednosti ITM 25.00–29.99 in 33,3 % ljudi ima vrednosti ITM nad 30.00.

Delovno razmerje	ITM				
	Manj kot 18.49	18.50–24.99	25.00–29.99	30.00 in več	Skupaj
Določen čas	23,1 %	10,2 %	2,7 %	16,7 %	8,8 %
Nedoločen čas	30,8 %	63,7 %	90,5 %	66,7 %	70,0 %
Po pogodbi	7,7 %	1,9 %	2,7 %	0 %	2,4 %
Študentsko delo	38,5 %	24,2 %	4,1 %	16,7 %	18,8 %
Skupaj	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabela 4: Delovno razmerje in ITM

Način dela	ITM				
	Manj kot 18.49	18.50—24.99	25.00—29.99	30.00 in več	Skupaj
Sede	15,4 %	17,2 %	8,1 %	16,7 %	14,4 %
Stoje	0 %	16,6 %	28,4 %	0 %	18,8 %
Veliko hoje	38,5 %	15,9 %	13,5 %	0 %	16,0 %
Pogosta prisilna drža	23,1 %	18,5 %	13,5 %	50,0 %	18,0 %
Kombinacija vsega	23,1 %	31,8 %	36,5 %	33,3 %	32,8 %
Skupaj	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabela 5: Način dela in ITM

Možnosti športne dejavnosti, ki jih nudi Hit	ITM				
	Manj kot 18.49	18.50—24.99	25.00—29.99	30.00 in več	Skupaj
Da	15,4 %	47,8 %	54,1 %	66,7 %	48,4 %
Ne	38,5 %	11,5 %	17,6 %	0 %	14,4 %
Ne vem	46,2 %	40,8 %	28,4 %	33,3 %	37,2 %
Skupaj	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabela 6: Možnosti športne dejavnosti, ki jo nudi Hit, in ITM

V možnostih športne dejavnosti, ki jih nudi Hit, smo glede na ITM (tabela 6) s χ^2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,032$). Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, jih 46,2 % ne ve, ali nudi Hit dovolj možnosti za športno dejavnost, 38,5 % ljudi meni, da je teh možnosti premalo in 15,4 % ljudi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, meni, da nudi Hit dovolj možnosti za športno dejavnost. Med ljudmi z vrednostmi ITM 18.50—24.99 jih je 47,8 % prepričanih, da Hit nudi dovolj možnosti za športno dejavnost in 40,8 % jih ne ve, ali Hit nudi dovolj možnosti za športno dejavnost. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 25.00—29.99, je kar 54,1 % tistih, ki menijo, da nudi Hit dovolj možnosti za športno dejavnost. Prav tako se z zadostno športno ponudbo strinja kar 66,7 % ljudi, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00.

V boleznih zadnjega časa smo glede na ITM (tabela 7) s χ^2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$). Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, je 92 tistih, ki imajo zdravstvene težave. Med njimi je 31 ljudi, ki navajajo utrujenost, 26 ljudi navaja bolečine v križu, 20 ljudi navaja bolečine v vratu, 15 glavobol, 10 pa bolečine v sklepih. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 18.50—24.99, jih je 115 navedlo težave z zdravjem. Med njimi 61 ljudi navaja utrujenost, 43 bolečine v križu, 39 glavobol, 32 bolečine v vratu, 21 ljudi navaja nespečnost, 19 nemir, 17 otekanje nog. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 25.00—29.99, jih je 42 navedlo težave z zdravjem. 28 ljudi čuti utrujenost, 20 glavobol, 17 bolečine v križu, 15 bolečine v vratu, 14 ljudi navaja nespe-

nost. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00, jih je kar 249 navedlo zdravstvene težave. Med njimi je 120 ljudi navedlo utrujenost, 86 bolečine v križu, 74 glavobol, 67 bolečine v vratu, 44 nespečnost, 35 ljudi občuti nemir, 33 ljudem otekajo noge, 31 ljudi ima bolečine v sklepih, 28 ljudi navaja vrtoglavico.

V pogostosti kajenja smo glede na ITM (tabela 8) s χ^2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,043$). Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, je 61,5 % ljudi kadilcev in 38,5 % ljudi nekadilcev. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 18.50—24.99, je 63,7 % ljudi nekadilcev, 28,7 % ljudi kadilcev in 7,6 % ljudi, ki občasno kadijo. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 25.00—29.99, je 73,0 % ljudi nekadilcev, 21,6 % kadilcev in 5,4 % ljudi, ki občasno kadijo. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00, je 6 ljudi navedlo, da so nekadilci.

V pogostosti uživanja tablet proti bolečinam smo glede na ITM (tabela 9) s χ^2 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,017$). Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, prevladujejo tisti (69,2 %), ki občasno uživajo tablete proti bolečinam, 30,8 % nikoli ne uživa tablet proti bolečinam. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 18.50—24.99, je 49,7 % tistih, ki nikoli ne uživajo tablet proti bolečinam, 49,0 % tistih, ki občasno uživajo tablete proti bolečinam, in 1,3 % tistih, ki redno uživajo tablete proti bolečinam. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 25.00—29.99, je 73,0 % tistih, ki nikoli ne uživajo tablet proti bolečinam, in 27,0 % tistih, ki občasno uživajo tablete proti bolečinam. Med ljudmi, ki imajo

Bolezni v zadnjem času	ITM v frekvencah				
	Manj kot 18.49	18.50-24.99	25.00-29.99	30.00 in več	Skupaj
Bolečine v vratu	20	32	15	67	20
Bolečine v križu	26	43	17	86	26
Holesterol	8	6	9	23	8
Nespečnost	9	21	14	44	9
Utrujenost	31	61	28	120	31
Tiščanje v prsih	1	2	7	10	1
Neredno bitje srca	2	5	4	11	2
Bolečine v drugih sklepih	10	12	9	31	10
Nemir	6	19	10	35	6
Napadi kašlja	3	7	2	12	3
Otekanje nog	6	17	10	33	6
Alergije	4	6	2	12	4
Zaprtje	1	9	4	14	1
Glavobol	15	39	20	74	15
Depresija	1	4	6	11	1
Vrtoglavica	5	12	11	28	5
Drugo	21	15	2	38	21
Skupaj	92	115	42	249	92

Tabela 7: Bolezni v zadnjem času in ITM

Pogostost kajenja	ITM				
	Manj kot 18.49	18.50-24.99	25.00-29.99	30.00 in več	Skupaj
Da	(f = 8) 61,5 %	(f = 45) 28,7 %	(f = 16) 21,6 %	(f = 0) 0 %	(f = 69) 27,6 %
Ne	(f = 5) 38,5 %	(f = 100) 63,7 %	(f = 54) 73,0 %	(f = 6) 100,0 %	(f = 165) 66,0 %
Občasno	(f = 0) 0 %	(f = 12) 7,6 %	(f = 4) 5,4 %	(f = 0) 0 %	(f = 16) 6,4 %
Skupaj	(f = 13) 100,0 %	(f = 157) 100,0 %	(f = 74) 100,0 %	(f = 6) 100,0 %	(n = 251) 100,0 %

Tabela 8: Pogostost kajenja in ITM

Legenda: f = frekvenca, n = število ljudi

vrednosti ITM nad 30.00, je tako 50,0 % ljudi, ki občasno uživajo tablete proti bolečinam, in 50,0 % ljudi, ki nikoli ne uživajo tablet proti bolečinam.

Pri zadovoljstvu s telesno težo smo glede na ITM (tabela 10) s CH12 ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$). Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, je 76,9 % tistih, ki so zadovoljni s telesno težo, 15,4 % ljudi, ki niso vedno zadovoljni s telesno težo, in 7,7 % ljudi, ki ne vedo, ali so zadovoljni s svojo telesno težo. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 18.50–24.99, je 50,3 % tistih, ki so zadovoljni s telesno težo, 24,2 % ljudi, ki niso zadovoljni s telesno težo, 21,7 % ljudi, ki niso vedno zadovoljne s svojo telesno težo, in 3,8 % ljudi, ki ne vedo, ali so zadovoljni s svojo telesno težo. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM 25.00–29.99, je 48,6 % tistih, ki niso zadovoljni s telesno težo, 23,0 % ljudi, ki so zadovoljni s telesno težo, 27,0 % ljudi, ki

niso vedno zadovoljni s svojo telesno težo, in 1,4 % ljudi, ki ne vedo, ali so zadovoljni s svojo telesno težo. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00, je 83,3 % tistih, ki niso zadovoljni s telesno težo, in 16,7 % ljudi, ki niso vedno zadovoljni s svojo telesno težo.

7 Razprava

S pričujočo raziskavo smo ugotovili, da je med zaposlenimi v Hitovi igralnici Park 62,8 % ljudi z vrednostjo ITM 18.50–24.99. Vrednost ITM pod 18.49 ima 9,9 % žensk. Vrednost ITM 25.00–29.99 ima 29,6 % ljudi. Vrednost ITM nad 30.00 ima 2,4 % ljudi. Med spoloma smo ugotovili statistično značilno razliko ($p = 0,000$) v ITM. S starostjo naraščajo vrednosti ITM. Ugotovili smo, da je v starostni skupini do 30 let veliko ljudi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, prav tako je v tej

Pogostost uživanja tablet proti bolečinam	ITM				
	Manj kot 18.49	18.50-24.99	25.00-29.99	30.00 in več	Skupaj
Nikoli	30,8 %	49,7 %	73,0 %	50,0 %	55,6 %
Občasno	69,2 %	49,0 %	27,0 %	50,0 %	43,6 %
Redno	0 %	1,3 %	0 %	0 %	0,8 %
Skupaj	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabela 9: Pogostostjo uživanja tablet proti bolečinam in ITM

Zadovoljstvo s telesno težo	ITM				
	Manj kot 18.49	18.50-24.99	25.00-29.99	30.00 in več	Skupaj
Da	76,9 %	50,3 %	23,0 %	0 %	42,4 %
Ne	0 %	24,2 %	48,6 %	83,3 %	31,6 %
Ne vedno	15,4 %	21,7 %	27,0 %	16,7 %	22,8 %
Ne vem	7,7 %	3,8 %	1,4 %	0 %	3,2 %
Skupaj	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabela 10: Zadovoljstvo s telesno težo in ITM

starostni skupini precej ljudi, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00. Tomori in Rus Makovec (2000) sta ugotovili, da je med študentkami več nezadovoljstva s telesno težo kot med študenti. Med slovenskimi študentkami, ki so nezadovoljne s telesno težo, je zaznati več bolezenskega prehranjevanja kot med študenti. Med samskimi ljudmi je največ tistih, ki imajo vrednosti ITM pod 18.49, sledijo tisti, ki imajo vrednosti ITM 18.50–24.99, ter ljudje, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00. Med poročenimi ljudmi jih ima več kot polovica vrednosti ITM nad 25.00. Večina razlik v velikosti in zgradbi telesa med moškimi in ženskami se začne oblikovati šele v obdobju pubertete in po njem (Horvat in Melik 2000; Karpljuk, Švent, Ceci Erpič idr. 2001). Z začetkom staranja med dvajsetim in tridesetim letom tako ženske kot moški kopičijo maščobo in izgubljajo mišično maso. Ta izguba je vezana na nižji nivo telesne aktivnosti in testosteron.

Ugotovili smo, da so ljudje, ki imajo vrednosti ITM pod 18.49, v večini zaposleni za določen čas in prek študentskega servisa. Ljudje, ki imajo vrednosti ITM nad 25.00, so zaposleni za nedoločen čas. Ljudje, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, opravljajo sedeče delo, delo, pri katerem veliko hodijo, imajo prisilno držo ali opravljajo delo s kombinacijo vseh načinov dela. Ljudje, ki imajo vrednosti ITM nad 25.00, opravljajo sedeče delo, delo, pri katerem imajo prisilno držo, ali delo s kombinacijo vseh načinov dela. Mlinar (2007) je ugotovila značilno razliko ($p = 0,006$) med ženskami, ki težko fizično delajo in imajo vrednost ITM 23, ter med ženskami, ki opravljajo lahko fizično delo in imajo vrednost ITM 22.

S svojo telesno težo je zadovoljnih 42,4 % ljudi, sledijo ljudje, ki niso zadovoljni s svojo telesno težo (31,6 %), in ljudje, ki niso vedno zadovoljne s svojo telesno težo (22,8 %). Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, prevladujejo tisti, ki so s svojo telesno težo zadovoljni. Med ljudmi z vrednosti ITM 18.50 in 24.99 prevladujejo tisti, ki so zadovoljni s svojo telesno težo, sledijo pa tisti, ki niso zadovoljni s svojo telesno težo. Med ljudmi z vrednosti ITM 25.00–29.99 je največ (48,6 %) tistih, ki niso zadovoljni s svojo telesno težo, sledijo ljudje, ki niso vedno zadovoljni s svojo telesno težo, in ljudje, ki so zadovoljni s svojo telesno težo. Med ljudmi z vrednostmi ITM nad 30.00 je največ (83,3 %) tistih, ki niso zadovoljni s svojo telesno težo, in tistih, ki niso vedno zadovoljni s svojo telesno težo.

Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49, prevladujejo tisti, ki ne vedo, ali Hit nudi dovolj možnosti za športno dejavnost. Ljudje, ki imajo vrednosti ITM 18.50 in 24.99, menijo, da Hit nudi dovolj možnosti za športno dejavnost. Več kot polovica ljudi ima vrednosti ITM nad 25.00 in menijo, da Hit nudi dovolj možnosti za športno dejavnost. Aerobna telesna dejavnost je pomemben uravnavalec telesne mase, ker vključuje mišice nog in rok, srce, pljuča in sklepe, torej skoraj cel organizem (Karpljuk, Hadžić, Dervišević idr. 2004). Rezultati raziskav o vplivu športnih dejavnosti na telesno maso so sicer variabilni; vsem pa so skupni izsledki, da je redna športna dejavnost pri obeh spolih povezana z manjšim odstotkom maščob v skupni sestavi telesa (Mlinar 2007). Razlike v količini maščob v telesu med gibalno dejavnimi in gibalno nedejavnimi so večje

pri deklicah kot pri dečkih (Pišot in Završnik 2002). Na tem mestu ne smemo zanemariti dejstva, da lahko vsakodnevna športna dejavnost in uravnotežena prehrana pomagata ohranjati zdrav in mladosten videz ter vitko telo (Mlinar 2007). Telesna dejavnost ima velik vpliv na bilanco energijskih snovi v organizmu in uravnavanje telesne teže ter na preprečevanje debelosti, ki je velik dejavnik tveganja za nastanek sodobnih bolezni (Hlastan Ribič 2003).

Ugotovili smo, da je največ ljudi (31) navedlo utrujenost, sledijo ljudje, ki so navedli bolečine v križu (26), bolečine v vratu (20) in glavobol (15). Največ zdravstvenih težav so navedli tisti ljudje, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00. Sledijo ljudje, ki imajo vrednosti ITM 18.50–24.99, in ljudje, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49. Najmanj zdravstvenih težav so navedli ljudje, ki imajo vrednosti ITM 25.00–29.99. Ugotovili smo, da z naraščanjem telesne teže naraščajo težave z zdravjem. Neredna prehrana (premajhno število dnevnih obrokov, opuščanje obrokov, še zlasti zajtrka, nepravilen časovni razmik med obroki) je pomemben dejavnik tveganja pri nastanku kroničnih bolezni, slabega počutja in slabše delovne storilnosti (Zaletel Kragelj, Pavčič, Koch idr. 2004). Stresni dejavniki, pomanjkanje gibanja, kopičenje maščobnega tkiva, debelost, bolezni srca in ožilja, sladkorna bolezen, bolečine v križu in hrbtenici, pitje alkoholnih pijač, kajenje so v današnjem času pri veliko ljudeh prej pravilo kot izjema, saj poskuša današnji človek na različne načine ubežati negativnim posledicam današnjega časa (Maučec-Zakotnik 2002). Na zdrav način jim lahko ubeži z aerobnimi aktivnostmi, s katerimi skladno razvija telo, vzdržuje normalno telesno težo, kar prispeva k visoki samopodobi in samospoštovanju posameznika. To pa posledično vpliva tudi na večjo uspešnost v poklicnem in zasebnem življenju (Maučec-Zakotnik 2002).

Ljudje občasno doživljajo stres v 45,6 %, zelo redko v 30,8 %, pogosto v 15,6 %, nikoli v 6,8 % in vsak dan v 1,2 %. Z naraščanjem telesne teže narašča tudi odstotek ljudi, ki nikoli ne doživljajo stresa. Le-teh je kar 16,7 % med tistimi, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00. Vendar je med temi ljudmi tudi 50,0 % tistih, ki pogosto doživljajo stres. Med ljudmi, ki imajo vrednosti ITM pod 30.00, prevladujejo tisti, ki stres doživljajo občasno ali zelo redko.

Ugotovili smo, da med ljudmi prevladujejo nekadilci

(66,0 %), sledijo kadilci (27,6 %) in občasni kadilci (6,4 %). Največ nekadilcev je med ljudmi z vrednosti ITM 18.50 in 24.99, sledijo tisti z vrednosti ITM 25.00–29.99, tisti z vrednosti ITM manj kot 18.49 in tisti z vrednosti ITM nad 30.00. Kadilci prevladujejo med tistimi, ki imajo vrednosti ITM manj kot 18.49. Med njimi je kar 61,5 % kadilcev. Med kadilci sledijo tisti, ki imajo vrednosti ITM 18.50 in 24.99, in tisti, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00. Občasni kadilci imajo vrednosti ITM tako 18.50 in 24.99 kot vrednosti ITM nad 25.00. Študentke in študenti, ki so nezadovoljni s telesno težo, več kadijo, se več pripravljajo s svojimi partnerji, se nezdravo prehranjujejo, imajo višjo povezavo z depresijo, študentke pa tudi pogostejše govorijo o nezadovoljstvu s telesno težo (Tomori in Rus Makovec 2000). Nadalje smo ugotovili, da tablet proti bolečinam nikoli ne uživa 55,6 % ljudi. Med njimi prevladujejo ljudje, ki imajo vrednosti ITM 25.00–29.99, sledijo ljudje, ki imajo vrednosti ITM nad 30.00, ljudje z vrednosti ITM 18.50 in 24.99 in ljudje z vrednosti ITM manj kot 18.49. Občasno uživanje tablet proti bolečinam je pogosto med ljudmi z vrednosti ITM manj kot 18.49, sledijo ljudje z vrednostmi ITM nad 30.00, ljudje z vrednostmi ITM 18.50 in 24.99 in ljudje z vrednostmi ITM nad 30.00.

Sodoben način življenja spodbuja pasiven življenjski slog, ki predstavlja veliko skrb svetovne javnosti. Danes je gibanja veliko manj kot nekoč, saj telesnega dela skoraj ne poznamo. Naše prehrabene navade pa so ostale enake kot nekoč, ko so bile telesne obremenitve neprimerno večje (Mlinar 2007). Prav zaradi tega v današnjem času ne uspemo porabiti vseh kalorij, ki jih vnesemo v telo s prehrano, kar je spremenilo ravnoesje v delovanju človekovega organizma. Naša naloga je, da poiščemo, predstavimo in poizkušamo vplivati na tiste dejavnike, ki bodo to ravnoesje spet vzpostavili (Pišot in Završnik 2002). V naš vsakdanji urnik moramo kot protiutež vključevati redno in načrtno gibanje (Sila 2001). Vsakodnevna športna dejavnost in uravnotežena prehrana pomagata ohranjati zdrav in mladosten videz ter vitko telo (Mlinar 2007).

Literatura

1. Bilban, M. Zdrava prehrana in telesna aktivnost pri vzdrževanju telesne mase. Delo in varnost 46 (2001) 1; 18–23.

2. Fogelholm, M., Kukkonen Harjula, K. Does physical activity prevent weight gain — a systematic review. *Obes Rev*, 1 (2000) 3; 95—111.
3. Hlastan Ribič, C. Prehrana športnikov in telesno bolj dejavnih. V Berčič H. (ed) Zbornik slovenskega kongresa športne rekreacije, Prispevki in povzetki poročil, strokovnih predavanj in predstavitev 2. slovenskega kongresa športne rekreacije, z mednarodno udeležbo, Rogla, 2003: 28—29
4. Horvat, M., Melik, Ž. Vpliv telesnega napora na telo. V Turk J. (ed) Lepota gibanja, Društvo za zdravje srca in ožilja Slovenije, Ljubljana, 2000: 38—47
5. Karpljuk, D., Dervišević, E., Videmšek, M., Bevc, S., Novak, M., Rožna, F., Štihec, J. Pozitivni učinki aerobne vadbe pri odraslih v srednjem in starejšem življenjskem obdobju. V Berčič H. (ed) Zbornik 3. Slovenski kongres športne rekreacije, Prispevki in povzetki poročil, strokovnih predavanj in predstavitev 3. slovenskega kongresa športne rekreacije, z mednarodno udeležbo, Otočec, 2003: 165—174.
6. Karpljuk, D., Hadžič, V., Dervišević, E., Štihec, J., Videmšek, M. Nekateri vidiki športne aktivnosti diabetikov TIP 1. V Berčič H. (ed) Slovenski kongres športne rekreacije, Zbornik 5. slovenskega kongresa športne rekreacije, Športna unija Slovenije, Ljubljana, 2004: 162—170.
7. Karpljuk, D., Švent, A., Ceci Erpič, S., Karpljuk, K., Drevišević, E. Nekateri vidiki ocenjevanja in vrednotenja funkcionalnih ter gibalnih sposobnosti odraslih. V Berčič H. (ed) Zbornik slovenskega kongresa športne rekreacije, Prispevki in povzetki poročil, strokovnih predavanj in predstavitev 2. slovenskega kongresa športne rekreacije, z mednarodno udeležbo, Rogla, 2001: 60—67.
8. Knai, C., Robertson, A. Strategies for healthy food in nutrition policy: the who European experience. V Krepimo zdravje z gibanjem in zdravo prehrano, Mednarodna konferenca ohranimo zdravje, Radenci, 2002: 139—146.
9. Koch, V. Nekateri značilnosti prehrabnih navad odraslih v Sloveniji. V Krepimo zdravje z gibanjem in zdravo prehrano, Mednarodna konferenca ohranimo zdravje, Radenci, 2002: 116—118.
10. Kozier, B., Erb, G., Berman, A., Snyder, S. Fundamentals of nursing. Concepts, process and practice, Seventh edition, United Copyright by Pearson Education 2004.
11. Lainšček, M., Fras, Z., Zaletel Kragelj, L. Slovenija v gibanju z zdravo prehrano. *Zdrav Var* 44 (2005) 1; 10—17.
12. Maučec-Zakotnik, Z. Telesna dejavnost v funkciji zdravja. *Zdrav Var*, 41 (2002) 1—2; 1—2.
13. Mlinar, S. Športna dejavnost in življenjski slog medicinskih sester, zaposlenih v intenzivnih enotah Kliničnega centra v Ljubljani. Doktorska disertacija, Fakulteta za šport, Ljubljana 2007.
14. Pišot, R., Završnik, J. Z gibanjem do zdravja — od otroka do starostnika. *Zdrav Var*, 41 (2002) 1—2; 12—15.
15. Pišot, R., Završnik, J. Vsebine gibalne/športne dejavnosti kot dejavnik celostnega razvoja in izobraževanja otrok, mladostnikov in odraslih. V Zaletel Kragelj L., Fras Z., Maučec-Zakotnik J. (ed) Tvegana vedenja, povezana z zdravjem, in nekatera zdravstvena stanja pri odraslih prebivalcih Slovenije. II. Tvegana vedenja, CINDI Slovenija, Ljubljana, 2004: 55—60.
16. Sila, B. Vpliv športno-gibalne dejavnosti na psihofizične sposobnosti odraslih z vidika športne stroke in znanosti. V Berčič H. (ed) Zbornik slovenskega kongresa športne rekreacije, Prispevki in povzetki poročil, strokovnih predavanj in predstavitev 2. slovenskega kongresa športne rekreacije, z mednarodno udeležbo, Rogla, 2001: 36—40.
17. Tomori, M., Rus Makovec, M. Eating behavior, depression and self-esteem in high school students. *Journal of Adolescent Health*, 26 (2000) 5; 361—367.
18. Willmore, J. H., Costill, D. L. Physiology of sport and exercise. Human Kinetics, Champaign 1994.
19. Zagorc, M. Odnos družbe do "ženske" športne rekreacije. V Berčič H. (ed) Zbornik 4. slovenskega kongresa športne rekreacije, Prispevki in povzetki poročil, strokovnih predavanj in predstavitev 4. slovenskega kongresa športne rekreacije, Terme Čatež, 2003: 34—39.
20. Zaletel Kragelj, L., Pavčič, M., Koch, V., Mavčec Zakotnik, J. Nezdavo prehranjevanje. V Zaletel Kragelj L., Fras Z. in Maučec Zakotnik J. (ed) Tvegana vedenja, povezana z zdravjem, in nekatera zdravstvena stanja pri odraslih prebivalcih Slovenije. Rezultati raziskave Dejavniki tveganja za nalezljive bolezni pri odraslih prebivalcih Slovenije (z zdravjem povezan življenjski slog), CINDI Slovenija, Ljubljana, 2004: 191—251.

Moramo delavcu denarne prejemke nakazovati, kamor zahteva, ali ne?

Delavec ima več dolgov, kot pa znaša njegova plača, na to plačo ima še preživnino. Zaradi dolgov, ker so mu blokirali že en TRR na banki, je odprl drugega na drugi banki. Vsakokrat mi je prinesel list, na katerem me poziva, da mu nakazujem plačo na novi TRR. Sedaj pa je prinesel list, na katerem zahteva, da mu regres in materialne stroške nakazujem na TRR, na katerega nakazujem preživnino. Ali mu moram denarne prejemke nakazovati, kamor delavec zahteva, ali ne?

Pri odgovoru na to vprašanje je treba upoštevati določbo 9. alineje prvega odstavka 29. člena (sestavine pogodbe o zaposlitvi) ter določbe 134. (plačilni dan), 135. (kraj in način izplačila plače) in 136. člena (zadrževanje in pobot izplačila plače) Zakona o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 42/02 in 103/07).

Poudariti je treba, da so tako kot višina plače oziroma višina plačila za delo tudi vprašanja glede izplačila plače — druge sestavine plače delavca, plačilno obdobje, plačilni dan in **način izplačevanja plače** v skladu s prvim odstavkom 29. člena ZDR obvezna sestavina pogodbe o zaposlitvi, pri čemer je glede posameznih sestavin, vključno z načinom izplačila plače v skladu z 2. odstavkom navedenega člena, dopustno sklicevanje na predpise, kolektivne pogodbe ali splošne akte delodajalca (npr. pravilnik o plačilu za delo).

Navedeno pomeni, da morajo biti vprašanja glede izplačila plače vključena in urejena s pogodbo o zaposlitvi. Način izplačila plače je torej predmet dogovora med delodajalcem in delavcem. Dogovor med pogodbenima strankama obsega poleg plačilnega obdobja in plačilnega dneva tudi način izplačevanja plače. Tak dogovor, ki je predmet pogodbe o zaposlitvi, je lahko izrecen (na primer: Plača se izplačuje z nakazilom na bančni račun delavca, št.), lahko pa se v pogodbi o zaposlitvi glede teh vprašanj, tudi glede načina izplačila plače odkazuje oziroma sklicuje na pravne vire, ki urejajo ta vprašanja. Lahko pa je v pogodbi o zaposlitvi tudi dogovorjeno, da "se plača delavcu nakazuje na bančni račun, ki ga delavec sporoči delodajalcu", kar pa je (pre)splošna ureditev, ki omogoča večkratno enostransko

spreminjanje načina izplačevanja plače s strani delavca.

Delodajalca in seveda tudi delavca torej zavezuje dogovor glede izplačila (plačilni dan, plačilno obdobje, način izplačila) tako, da ga nobena od pogodbenih strank ne more enostransko s pisno ali ustno izjavo spreminjati brez ustrezne spremembe pogodbe o zaposlitvi (aneks), kar velja tudi za način izplačila plače, ki je lahko gotovinski ali brezgotovinski.

V primeru, ki je naveden v vprašanju, je torej treba upoštevati način izplačila plače, ki je določen kot obvezna sestavina v pogodbi o zaposlitvi. Če pride do predloga za spremembe v načinu izplačevanja, pa je treba doseči nov dogovor med delavcem in delodajalcem, tudi v primeru, če se spreminja bančni račun, ki je kot tak naveden v pogodbi o zaposlitvi, oziroma na drug način doseči dogovor o načinu izplačevanja plače.

Vse navedeno velja po našem mnenju tudi za izplačilo materialnih stroškov in regresa za letni dopust, skratka za vse materialne prejemke delavca. M. K.

